PAUKŠČIAI

norintiems stebėti ir pažinti

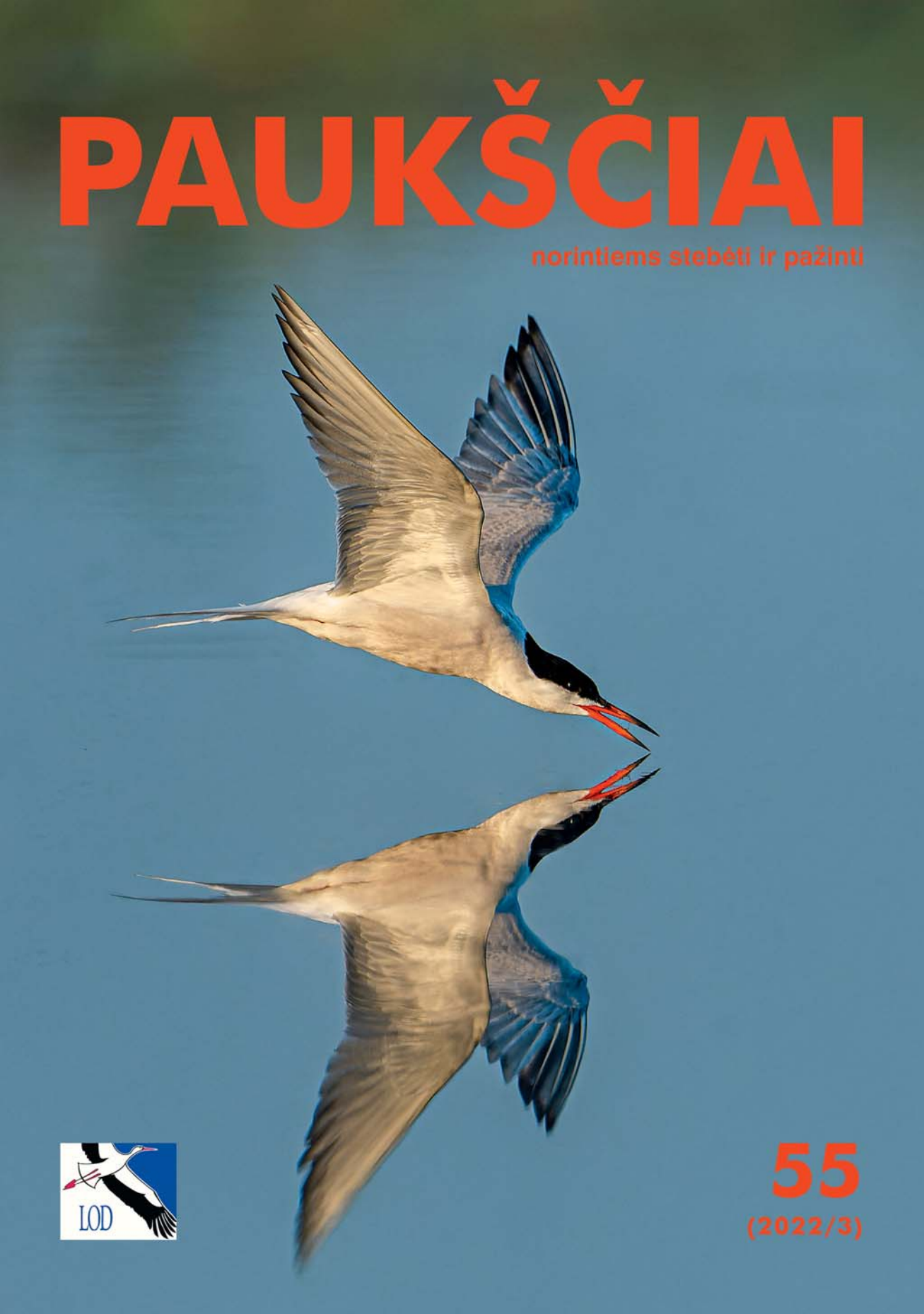

LOD

55
(2022/3)

ISSN 2029-2503

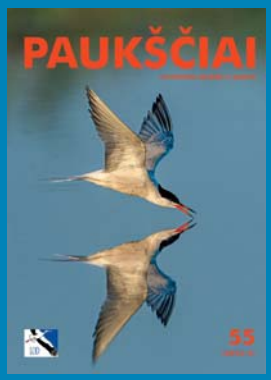

Upinė žuvėdra (Sterna hirundo). Senieji Trakai, 2022-06-30
© Saulius Maisevičius

Lietuvos ornitologų draugijos leidinys apie paukščius, jų apsaugą, stebėjimus.
Leidžiamas nuo 2009 m. kartą per tris mėnesius.

Vyr. redaktorius
Vytautas JUSYS
Tel. 8 638 90 619
vrventragis@gmail.com

Redakcijos kolegija
Modestas BRUŽAS
Arūnas ČERKAUSKAS
Saulius KARALIUS
Mindaugas KIRSTUKAS
Julius MORKŪNAS
Darius NORKŪNAS
Ričardas PATAPAVIČIUS
Gediminas PETKUS
Liutauras RAUDONIKIS
Laimonas ŠNIAUKŠTA

Lietuvių kalbos redaktorė
Erika MERKYTĖ-ŠVARCIENĖ

Tiražas 800 egz.

PAUKŠČIAI / *BIRDS*
The magazine of Lithuanian Ornithological Society about birds, their observations and protection. Published quarterly since 2009.

Editor in chief
Vytautas JUSYS

Žurnalas „Paukščiai“ siunčiamas visiems LOD nariams, jį galima užsiprenumeruoti visuose Lietuvos pašto skyriuose. Indeksas 5114.

Lietuvos ornitologų draugija (LOD) – tai nevyriausybinė organizacija, kuri rūpinasi Lietuvoje aptinkamų laukinių paukščių ir jų gyvenamosios aplinkos apsauga. Siekdama šio tikslo, draugija vienija gamtai ir paukščiams neabejingus Lietuvos žmones, rūpinasi ekologiniu visuomenės švietimu, paukščių populiacijų tyrimu ir monitoringu bei visuomeniškai kontroliuoja aplinkos ir biologinės įvairovės apsaugą reglamentuojančių įstatymų leidimą ir vykdymą. Nuo 1994 m. draugija yra tarptautinės paukščių apsaugos organizacijos „BirdLife International“ asocijuota narė. Norėdami tapti LOD nariu ar tiesiog prisijungti prie paukščių apsauga besirūpinančių bendraminčių, kreipkitės į LOD sekretoriatą adresu:
Lietuvos ornitologų draugija, Naugarduko g. 47-3, LT-03208 Vilnius.
Tel. / faks. (8 5) 213 04 98, el. p. lod@birdlife.lt; www.birdlife.lt.

LOD ŽINIOS / *LOD news*

3 **G. Petkus, L. Šniaukšta.** Paskutinį liepos savaitgalį vyko renginys „Žalia varna 2022“
Event “Žalia varna 2022” took place the last weekend of July

PAUKŠČIŲ TYRIMAI / *Bird research*

8 **I. J. Øien, T. Aarvak.** Fenoskandinavijos mažųjų žąsų populiacija: išaugusios grėsmės ir vykdomi tyrimai
Fenoskandinavian Lesser White-fronted Goose populiation: increased threats and ongoing research

NAUJOS PAUKŠČIŲ RŪŠYS LIETUVOJE / *New bird species for Lithuania*

14 **M. Karlonas.** Žiedasnapis kiras – nauja paukščių rūšis Lietuvai
Ring-billed Gull – a new bird species for Lithuania

PAUKŠČIŲ ORNITOFAUNISTINIAI STEBĖJIMAI / *Bird observations*

16 **A. Čerkauskas.** Retas šalies svečias – nykštukinis erelis (*Hieraaetus penatus*)
A rare guest in the country – Booted Eagle (Hieraaetus pennatus)
18 **E. Bersienevas.** Alytaus rajone stebėtas purpurinis garnys
Purple Heron observed in Alytus district
19 **S. Karalius.** Ornitofaunistiniai stebėjimai Lietuvoje 2022 m. vasarą
Bird observations in Lithuania in summer 2022
24 **M. Bružas.** Naujos ir labai retos paukščių rūšys, aptiktos 2022 m. vasarą Vakarų Palearktikoje
New and very rare bird species found in the Western Palearctic in summer 2022

PAUKŠČIŲ ŽIEDAVIMAS / *Bird ringing*

25 **V. Jusys, V. Eigirdas.** Paukščių žiedavimas Ventės rage 2022 m. vasarą
Bird ringing at Ventės Ragas Ornithological Station in summer 2022
28 **R. Patapavičius.** Lietuvoje aptiktas dar vienas žieduotas juodagalvis kiras
Ringing recovery of Mediterranean Gull in Lithuania
30 **R. Patapavičius.** Vengrijoje žieduotas baltasis gandras aptiktas Lietuvoje
Hungarian-ringed White Stork in Lithuania
32 **R. Patapavičius.** Pirmas žieduotos kalninės kielės aptikimas Lietuvoje
The first ringing recovery of Grey Wagtail in Lithuania

ORNITOLOGO UŽRAŠAI / *Ornithologist's notes*

33 **J. Stratford.** Gyvenimas stebint paukščius
A Life of Birding

ORNITOLOGINĖS KELIONĖS / *Ornithologist's notes*

39 **M. Čepulis.** Žaliojo Kyšulio salų sparnuočiai
Birds of the Cape Verde Islands

SVARBIOS PUBLIKACIJOS / *Important publications*

43 **V. Stanevičius.** Mečislovo Žalakevičius monografija „Akademiko Tado Ivanausko fenomenas“ – leidinys, skirtas žymiausiam gyvosios gamtos tyrimų Lietuvoje pradininkui
Monograph of Mečislovas Žalakevičius „The Phenomenon of academic Tadas Ivanauskas“ - a publication dedicated to the most famous founder of wildlife research in Lithuania

ĮVAIRENYBĖS / *Various*

45 **S. Karalius.** Jų liko mažiau nei 500: kodėl šaukštasnapių bėgikų gelbėjimas yra lenktynės su laiku
Less than 500 left: why saving Spoon-billed Sandpipers is a race against time

© Gediminas Petkus

Paskutinį liepos savaitgalį vyko renginys „Žalia varna 2022“

Gediminas PETKUS, Laimonas ŠNIAUKŠTA

Šių metų paskutinį liepos savaitgalį Druskininkų apylinkėse esančio Ašarėlio ež. pakrantėje vyko Lietuvos ornitologų draugijos organizuojamas tradicinis jau 16 metus skaičiuojantis renginys „Žalia varna 2022“. Po atviru dangumi vykstančiame renginyje susirenka ne tik profesionalūs ornitologai, paukščių stebėtojai, bet ir aktyvų laisvalaikį gamtoje mėgstantys žmonės bei šeimos. Automobiliais iš įvairiausių Lietuvos kampelių, o kai kas net ir dviračiais iš Vilniaus rinkosi jau penktadienį.

Pagrindinis renginio tikslas – atkreipti visuomenės dėmesį į paukščių apsaugos problemas, aptarti žalvarnių būklę Lietuvoje ir kaimyninėse šalyse bei padėti šiems globaliai nykstantiems paukščiams. Į renginį susirinkę paukščių stebėtojai kartu aptaria ir kitas apsaugos aktualijas. Be to, mažiau patyrę renginio dalyviai turi progą pagilinti savo ornitologines žinias, susipažinti su jiems dar nepažįstamomis sparnuočių rūšimis ir pabendrauti su bendraminčiais.

Iš viso į renginį atvyko 67 dalyviai. Šaunu, kad renginį šiais metais aplankė dar daugiau jaunų šeimų, ne vien tik pavieniai paukščių stebėtojai. Jiems šis renginys tampa gražia šeimos tradicija. Šeštadienį įvyko oficialus renginio atidarymas. Dalyvius pasveikino LOD nariai Laimonas Šniaukšta ir Gediminas Petkus. Stovyklautojams buvo pristatyta renginio programa ir veiklos. Po pristatymo vieni renginio dalyviai pėsčiomis ar automobiliais išvyko į žalvarnių paieškas, kiti liko stovyklauti prie ežero.

Stovyklautojams keliaujant stebėti žalvarnių, Gediminas papasakojo įdomių faktų apie paukščius – kėkštus, juoduosius čiurlius, varnėnus, genius, zyles ir kt. Supažindino su keliomis augalų rūšimis, kerpėmis, parodė skruzdžių liūtus, papasakojo apie jų elgseną.

Organizatoriai pristato renginio programą © Gediminas Petkus

Aštriausios akies varžybose paukščių stebėtojai stengėsi perskaityti kuo daugiau sužieduotų žalvarnių (žalvarnių nuotraukos sukabintos) © Gediminas Petkus

Vakare renginio dalyviai klausėsi pranešimų apie žalvarnius ir šikšnosparnius © Gediminas Petkus

Jaunasis gamtininkas Kasparas žygio metu gaudė vabalus, drugius ir mokė stovyklautojus juos pažinti. Šiais metais ne visi žalvarnių paieškoje dalyvavusieji išpildė savo lūkesčius. Netoli stovyklavietės sunkiau nei kasmet sekėsi stebėti žalvarnius, juos pamatė tik kantriausi. Be žalvarnių, greta stovyklavietės buvo galima stebėti ir girdėti kitus retus paukščius – dirvoninius kalviukus, uldukus, sketsakalius ir žaliąsias meletas.

Norintieji dalyvavo paukščių stebėjimo turnyre „Žaibas“, kurio metu pėsčiomis dalyviai turėjo užregistruoti kuo daugiau paukščių rūšių aplink stovyklavietės teritoriją. Vakarop visi dalyvavo „Aštriausios akies“ varžybose. Šiose varžybose šiais metais kvietėme dalyvauti komandomis. Stebėtojai per 3 minutes turėjo nuskaityti kuo daugiau žalvarnių žiedų stebėdami žalvarnių nuotraukas, iškabintas ant medžių kamienų su žiūronais pušyne. Po aktyvaus linksmo pasibėgiojimo vyko protų mūšis.

Vėliau aktyvaus mąstymo dalyviai rinkosi vakarieniauti. Kvepėjo visa stovyklavietė nuo kepamų ant laužo dešrelių, kuriomis pavaišino LOD.

Vakarinėje dalyje vyko paukščių stebėjimo turnyro „Žaibas“, „Aštriausios akies“ ir „Protmūšio“ apdovanojimai, pranešimo „Žalvarniai Lietuvoje ir kitose šalyse“ pristatymas, „Susipažinkite šikšnosparniai“ paskaita ir režisieriaus Jono Bilinsko filmo „Šilų Bitės“ peržiūra.

Laimonas Šniaukšta pasakoja apie žalvarnių būklę Lietuvoje ir kitose šalyse © Gediminas Petkus

„Žaibo“ turnyrą laimėjo Saulius Medžionis ir Modestas Ružauskas, užregistravę po 31 paukščių rūšį. Žiūronų varžybose „Aštrioji akis“ daugiausia žiedų nuskaitė komanda „Jaunavedžiai“ (Gediminas ir Agnė Eigirdai), o protmūšio nugalėtojais tapo komanda „Jaunuoliai“ (Liutauras Raudonikis ir Modestas Ružauskas).

Žalvarnio jaunikliai inkile © Laimonas Šniaukšta

Po apdovanojimų visi klausėsi Laimono Šniaukštos pranešimo „Žalvarniai Lietuvoje ir kitose šalyse“, VSTT Metodinio-analitinio centro gamtosaugos specialisto Remigijaus Karpuškos paskaitos „Susipažinkite šikšnosparniai“ ir žiūrėjo režisieriaus Jono Bilinsko kurtą filmą „Šilų Bitės“.

Laimonas Šniaukšta apžvelgė žalvarnių būklę Lenkijoje, Baltarusijoje, Vengrijoje, Latvijoje ir, žinoma, Lietuvoje. Papasakojo apie sudėtingas, kupinas iššūkių

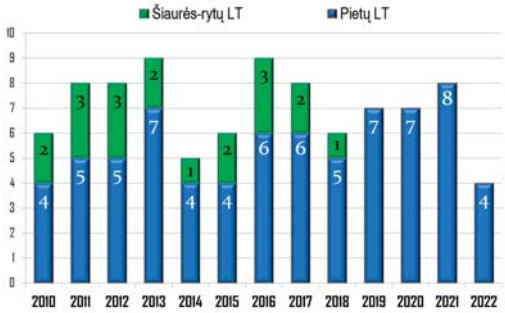

1 pav. *Perinčių žalvarnių porų skaičius Lietuvoje 2010–2022 m.*

žalvarnių migracijos keliones su GPS siųstuvais iš Vengrijos į Afriką. Parodė Latvijoje tiesioginės transliacijos metu filmuotų retųjų paukščių elgseną, biologiją ir papasakojo įdomius stebėtus faktus.

Perinčių Lietuvoje žalvarnių būklė

Šie metai žalvarniams Lietuvoje buvo nepalankūs. Nors oro sąlygos buvo gana neblogos, pasitaikė lietingų ir gana vėsių dienų, bet jas keitė sausi ir šilti orai, pavyko nustatyti tik keturių perinčių žalvarnių vietas. Palyginti su pernai metais, tai dvigubai mažiau. Visos perinčios poros aptiktos Druskininkų apylinkėse. Šiaurės rytų Lietuvoje perinčių žalvarnių nepavyksta rasti nuo 2019 metų (paskutinė žinoma pora perėjo Utenos rajone 2018 m., tačiau kitais metais negrįžo).

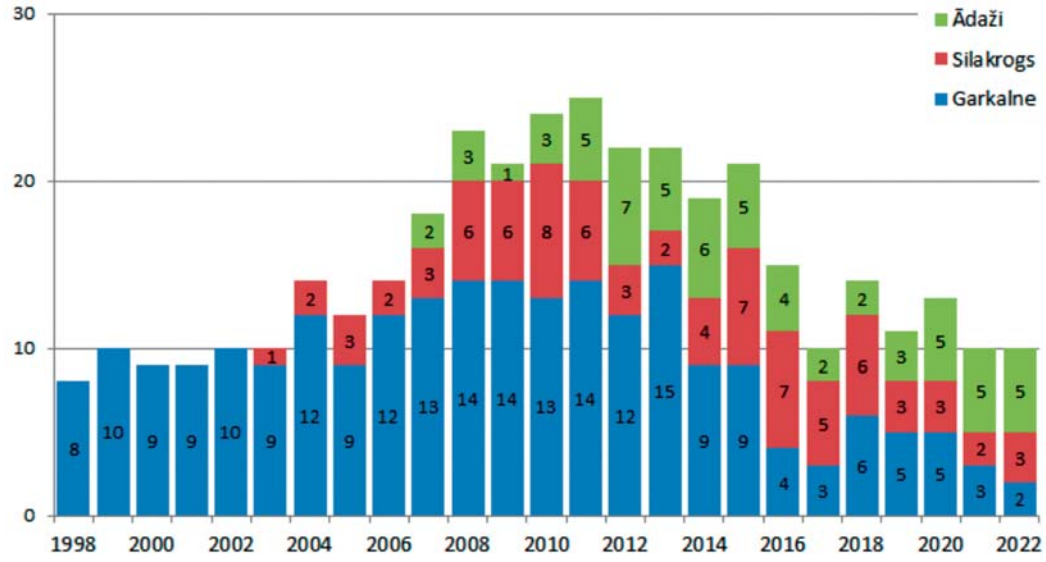

2 pav. *Perinčių žalvarnių porų skaičius Latvijoje 1998–2022 m. (E. Račinskio informacija)*

Perinčių Latvijoje žalvarnių būklė

Kaimyninėje Latvijoje žinomų perinčių žalvarnių porų skaičius didesnis. Šiemet, kaip ir pernai, užregistruota dešimt perinčių porų trijose netoli Rygos esančiose vietovėse. Tiesa, šie metai taip pat nebuvo palankūs ir latviškiems žalvarniams, nes bent trys poros paliko neišperėtus kiaušinius ar tik išsiritusius jauniklius. Ilgus metus pagrindinė Latvijos perinčių žalvarnių vietovė buvo Garkalnės miškas, tačiau šiemet ten perėjo tik dvi poros. Adažių karinio poligono teritorijoje perėjo penkios poros, tačiau dėl sudėtingos politinės situacijos ir daug aktyvesnių karinių pratybų perintys žalvarniai trikdomi.

Vengrijoje perinčių žalvarnių migracijos kelias

Vengrija šiuo metu yra viena iš nedaugelio šalių, kur žalvarnių populiacija yra stabili ar net didėjanti. Tai vengrams pavyko pasiekti ilgamečiu darbu: sudarant palankias perėjimo sąlygas, ypač keliant inkilus atvirose vietovėse, kur gera mitybinė bazė, bet dėl brandžių medžių trūkumo nėra tinkamų vietų žalvarniams perėti. 2014–2020 m. vengrai vykdė LIFE+ projektą, kurio metu taip pat tyrė ir žalvarnių migracijos kelius ir žiemojimo vietas. Tikėtina, kad Lietuvos žalvarnių migracijos keliai ir žiemojimo vietos yra panašios. Vienas žalvarnis, pavadintas „Eleven“ vardu, kuriam dar 2016 m. buvo uždėtas GPS siųstuvas, sugebėjo penkerius metus pasiekti žiemavietes ir grįžti atgal į Vengriją bei surinkti daug vertingos informacijos. Kaip matyti apačioje esančiame paveiksle, žalvarnių migracija vyksta „ratu“ – rudenį skrenda tiesiai į pietus kirsdami Vidužiemio jūrą ir Sacharos dykumą, o pavasarį grįžta Afrikos rytine dalimi, pro Arabijos pusiasalį ir rytine Vidužemio jūros pakrante. Rudenį žalvarniams didžiausias iššūkis yra sėkmingai perskristi jūrą, Sacharos teritoriją ir pasiekti tinkamas mitybai bei jėgoms atgauti vietas, o rudenį didžiausios grėsmės yra nekontroliuojamos medžioklės šalys, kur kiekvienais metais daug sumedžiojama ne tik žalvarnių, bet ir kitų migruojančių paukščių.

Daugiau informacijos galima rasti vengrų projekto interneto svetainėje *https://rollerproject.eu/en/content/eleven-record-holder-european-roller*.

Dėkojame VĮ Druskininkų miškų urėdijai už šio renginio paramą, o ypač jos darbuotojui miškininkui Audriui Norkūnui, kuris iš LOD narių, be jokios abejonės, yra daugiausia laiko ir energijos skyręs žalvarniui išsaugoti pietinėje Lietuvoje. Jo pastangos nulėmė, kad dar galime Druskininkų apylinkėse grožėtis šiais nuostabiais paukščiais. Taip pat labai dėkojame LOD nariams Laimonui Šniaukštai ir Mildai Šniaukštienei, kurie taip pat prisideda prie šių retųjų paukščių apsaugos. Ir, be abejo, dėkojame visiems „Žalios varnos 2022“ dalyviams už bendras pastangas saugant žalvarnius Druskininkų apylinkėse.

Vengrijoje žieduotas ir siųstuvu pažymėtas žalvarnis
© Csaba Lendvai

https://rollerproject.eu/sites/default/files/Kepek/2018_hirek/2018-05-15_Uj_muholdas_informacio/eleven_jeladozasa_2016_lendvai_csaba51.jpg

FENOSKANDINAVIJOS MAŽŲJŲ ŽĄSŲ POPULIACIJA: IŠAUGUSIOS GRĖSMĖS IR VYKDOMI TYRIMAI

Ingar Jostein ØIEN, Tomas AARVAK
***Birdlife* Norvegija**

2007–2008 m. Fenoskandinavijos mažųjų žąsų populiacija kritiškai sumažėjo – tuo laikotarpiu buvo vos 10–11 perinčių porų. Imtasi priemonių išsaugoti šias žąsis, veiksmingos gamtotvarkinės priemonės pradėtos taikyti joms svarbiose buveinėse, t. y. jų peravietėse šiaurinėje Norvegijos dalyje, žiemavietėse Graikijoje ir migracijos keliuose. Šiomis pastangomis populiacija palaipsniui ėmė augti, o perinčių porų skaičius padidėjo net keturgubai. Populiacijai augti buvo svarbūs ir sėkmingi perėjimo metai – ypač 2011-ieji ir 2015-ieji. Tai buvo puikūs metai ir smulkiesiems graužikams. Moksliniai tyrimai rodo, kad smulkiųjų graužikų gausumas mažųjų žąsų peravietėse akivaizdžiai susijęs su šių žąsų perėjimo sėkme. Tačiau didėjantis klimatui neutralios energijos poreikis ir masinė vėjo jėgainių plėtra kelia papildomų grėsmių šios mažųjų žąsų populiacijos išlikimui.

Jau daugiau nei trisdešimt metų Fenoskandinavijos mažosios žąsys yra daugybės mokslininkų ir aplinkosauginkų dėmesio centre. Nuo 1980-ųjų vykdomi tarptautiniai moksliniai tyrimai ir gamtosauginiai projektai, skirti šiai rūšiai išsaugoti. Daugumą iniciatyvų įgyvendino nevyriausybinės organizacijos, tokios kaip Norvegijos ornitologų draugija (*BirdLife Norge*), sulaukusi ženklaus finansinio ir profesinio palaikymo iš šalies institucijų, daugiausia Norvegijos aplinkos agentūros.

Deja, klimato kaita ir žemėnaudos pokyčiai papildomai apsunkino gamtosaugos darbus. Pavyzdžiui, dėl šylančio klimato ėmė kilti jūros lygis. Šiaurėje tai kelia grėsmę pakrančių pievoms – svarbioms mažųjų žąsų buveinėms. Pokyčiai, nulemti klimato kaitos ir besikeičiančios žemėnaudos, juntami ir šių žąsų migracijos keliuose bei žiemavietėse. Pavyzdžiui, ūkininkai apleidžia užliejamas pievas ir upių deltas, ten plinta buveinių kokybę neigiamai veikianti augmenija. Naujų grėsmių atneša ir priemonės, skirtos klimato kaitai švelninti ar prie jos prisitaikyti. Poreikis kovoti su klimato kaita visame pasaulyje nukreipė dėmesį nuo jau egzistuojančių problemų.

Nepastovus vadų dydis

Mažųjų žąsų jauniklių vados svyruoja 4–5 metų ciklais. Šie ciklai sutampa su smulkiųjų graužikų (ypač lemingų) populiacijų ciklais. Tais metais, kai graužikų daug, žąsys sėkmingai išperi daug jauniklių, ir atvirkščiai – trūkstant graužikų, paukščiai sėkmingai išaugina mažiau jauniklių. Be to, ilgalaikės tendencijos rodo, kad perinčių porų skaičius tiesiogiai susijęs su jauniklių skaičiumi vadoje – kuo daugiau perinčių paukščių, tuo daugiau jauniklių išperima.

Tačiau pastaraisiais metais pastebėta tam tikrų pokyčių. 2015 m. graužikų buvo gausu, tad beveik visos perinčios poros sėkmingai išperėjo jauniklius. Tačiau 2018 ir 2019 m. mažųjų žąsų perėjimo sėkmė buvo vidutinė, nepaisant to, kad tai buvo geri metai graužikams. O štai 2016, 2017, 2020 ir 2021 m. buvo itin nesėkmingi – beveik nė vienai iš perinčių porų nepavyko išauginti jauniklių. Paskutiniais metais turėjome maždaug 40 perinčių porų. Tačiau 2017 m. sėkmingai užaugo ir apsiplunksnavo tik du jaunikliai, o 2020 m. – vos vienas jauniklis! 2021 m. buvo itin prasti metai graužikams, tais metais užaugo tik keturi jaunikliai. Panašios tendencijos pastebimos ir tarp kitų Finmarko kalnuose perinčių paukščių rūšių – ypač tų, kurios peri ant žemės. Baiminamasi, kad ateitis ant žemės perintiems paukščiams gali būti nepalanki.

Minėtos nesėkmės verčia sunerimti, kadangi apskritai sėkmingų vadų tendencija yra mažėjanti. Vilties teikia tai, kad mažosios žąsys gali gyventi daug metų, tad suaugę paukščiai turi ne vieną galimybę susilaukti jauniklių. Be to, kadangi ši mažųjų žąsų populiacija yra tokia nedidelė, individualių žąsų gyvenimo istorija gali suteikti daug naudingos informacijos apie perėjimo sėkmę, migracijos kelius ir laikino poilsio vietas migracijos metu. Ši informacija gali prisidėti prie efektyvesnių aplinkosaugos priemonių taikymo.

Pavyzdžiui, mažosios žąsies patinas Finnas yra senas ornitologų bičiulis. Dar 2006 m. Finnas buvo sugautas ir jam buvo uždėtas siųstuvas, kurį, tiesa, jis netrukus pametė. Tačiau jį gana lengva atpažinti iš žiedų, tad galima sekti tiek žiemos, tiek vasaros sezonu. Finnas stebimas jau 16 metų, per tą laiką sėkmingai perėjo septynis sezonus. Dabar jam mažiausiai 17 metų ir jis susilaukė bent 22 palikuonių! Kaip žąsiai, kuri du kartus per metus migruoja tarp Norvegijos ir Graikijos, tai išties neblogai.

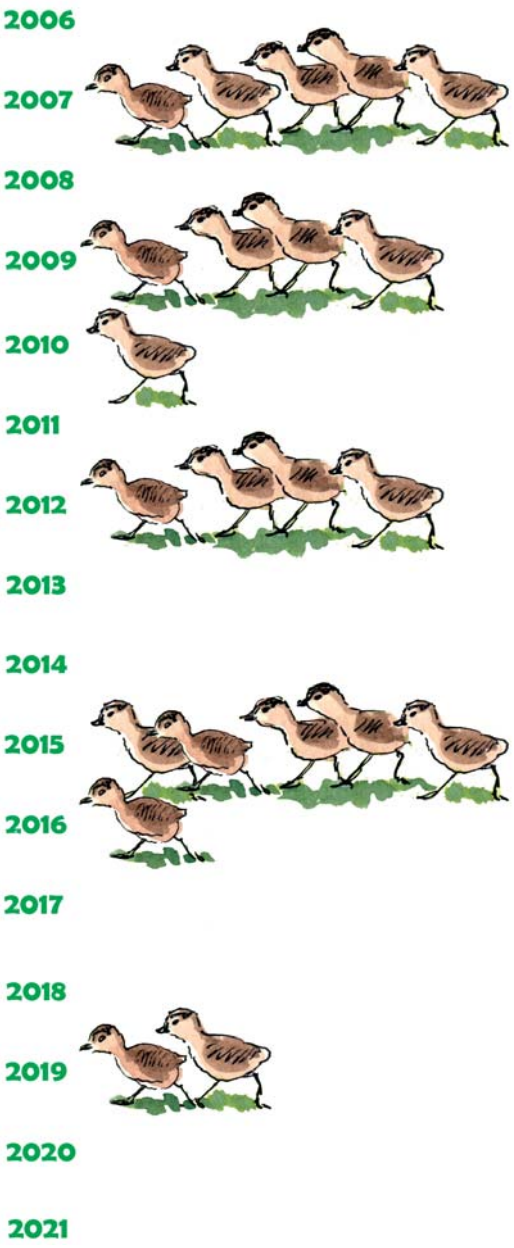

Mažosios žąsies patino Finno jaunikliai, kurių jis susilaukė 2006–2021 m. laikotarpiu. Paveikslėlis sukurtas naudojantis graikų dailininko Vassilio Hatzirvassanio piešiniais © Tomas Aarvak

Per pastaruosius šešerius metus, kai Fenoskandinavijos mažosioms žąsims nuosekliai nesisekė perėti, Finnas susilaukė ne daugiau kaip trijų palikuonių.

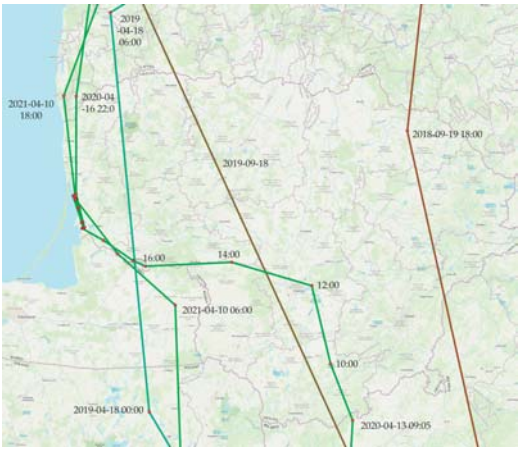

Mr. Blue skrydžio trajektorija Lietuvoje 2018–2021 m. (žalių atspalvių linijos žymi pavasario migraciją, rudų – rudens migraciją)

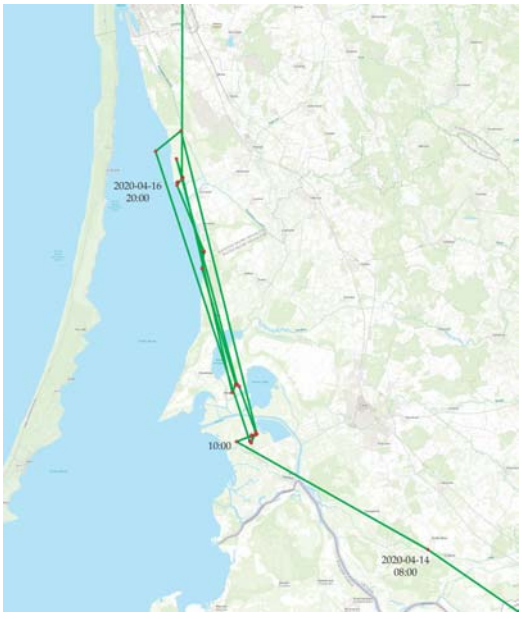

Mr. Blue skrydžiai 2020 m. sustojus laikinojo poilsio Nemuno deltoje, pavasario migracijos metu

Mažoji žąsis vardu Blue © Tomas Aarvak

Mažoji žąsis vardu Finnas © Tomas Aarvak

Klimato kaita, smulkių graužikų populiacijų svyravimai, natūralūs priešai kelia daug iššūkių ant žemės perintiems paukščiams, tarp jų ir mažosioms žąsims. Pavyzdžiui, dėl lietaus žiemos laikotarpiu gali nukentėti ganyklos ir netikėtai sunykti graužikų populiacijos, nepaisant to, kad tais metais turėtų būti jų populiacijos pikas. Sumažėjus graužikų, plėšrūnai netenka lengvo grobio. Tada jie, siekdami prasimaitinti, taikosi į paukščius, jų kiaušinius ir jauniklius.

Net ir ilgaamžėms paukščių rūšims reikia gerų perėjimo sąlygų, tad negalime tikėtis, kad visos žąsys bus tokios pat ilgaamžės kaip Finnas.

Ponas Blue rodo kelią

Kitas mūsų bičiulis, suteikiantis daug vertingos informacijos, yra mažosios žąsies patinas Mr. Blue (lietuviškai „ponas Žydrius“). Mr. Blue tokį vardą gavo dėl dviejų mėlynos spalvos žiedų ant kojų. Nuo 1994 m.,

Mažosios žąsys skrenda © Tomas Aarvak

siekdami įminti mažųjų žąsų migracijos paslaptis ir surinkti kuo daugiau informacijos apie jų migracijos kelius, uždėjome siųstuvus nemažam skaičiui žąsų, tačiau iki šiol nepavyko sekti vieno individo kelerius metus iš eilės. Padėtis pasikeitė, kai 2018 m. buvo sugautas Mr. Blue. Nuo to laiko jis nešioja GPS-GSM siųstuvą, kuris mums suteikia daug naudingos informacijos.

Remiantis Mr. Blue GPS duomenimis, tapo žinoma, kad mažųjų žąsų migracijos keliai nepastovūs. Remdamiesi siųstuvo duomenimis daugiau sužinojome apie žąsų rudens ir pavasario migraciją. Pavyzdžiui, 2018 m. Mr. Blue sėkmingai perėjo ir kartu su jaunikliais bei kitomis mažosiomis žąsimis skrido į žiemavietes Graikijoje per Suomiją. Mums ir mūsų kolegoms suomiams tai buvo gana netikėta, kadangi duomenys iš kitų sekamų žąsų bylojo, kad šios žąsys migruoja per rytus, Rusiją, prieš sustodamos laikinojo poilsio Hortobadžio nacionaliniame parke Vengrijoje. Taip pat labai nustebino tai, kad 2019 m. pulkas Fenoskandinavijos žąsų nesustojo laikinojo poilsio Vengrijoje. Tais metais rudens migracija vyko praktiškai be sustojimo – žąsys įveikė visą kelią per 80 valandų!

Kita vertus, jeigu per sezoną mažosioms žąsims nepavyksta sėkmingai perėti, liepos pradžioje jos skrenda šertis (keisti plasnojamųjų plunksnų) į rytus, rytų Sibiro tundros link. Tiek 2020, tiek 2021 m., kai populiacijoje beveik nebuvo jauniklių, Mr. Blue įveikė ilgą kelią į Taimyro pusiasalį Sibire, kur praleido vasarą su kitų populiacijų mažosiomis žąsimis. Tačiau mus nustebino tai, kad migruodamas į tas pačias žiemavietes Graikijoje Mr. Blue vėl sustojo laikinojo poilsio Hortobadžio nacionaliniame parke Vengrijoje. Iki tol buvo manoma, kad čia rudenį stabteli tik sėkmingai išperėjusios žąsys, skrendančios tiesiu keliu iš Norvegijos į Graikiją per Europą. Mr. Blue siųstuvas parodė, kad mažųjų žąsų migracija labai dinamiška, kad paukščiai gali greitai prisitaikyti prie pokyčių aplinkoje, nepaisydami senų įpročių sustoti vienoje ar kitoje vietoje. Deja, įtariame, kad kai kurie iš šių pokyčių vyksta dėl klimato kaitos ir dėl to, kad kai kuriose buveinėse Vengrijoje vyksta sausra ir žąsims ima trūkti maisto migracijos metu.

Net ir „tradicinės“ žąsų sustojimo vietos nėra nuolatinės – tai parodė Estijos pavyzdys. Mažosios žąsys, migruodamos į perėjimo vietas, porai savaičių apsisto-

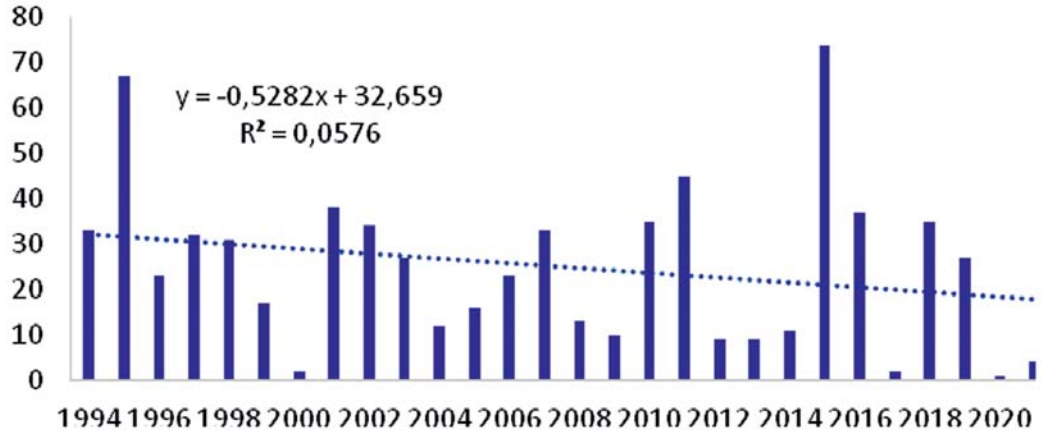

Metinis jauniklių prieaugis vidiniame Pošangerfjorde, Norvegijoje, 1994–2021 m. laikotarpiu

Perinti mažoji žąsis © Tomas Aarvak

davo Estijoje Matsalu įlankoje, bet prieš kelerius metus šioje vietoje žąsų pradėjo mažėti, kol galiausiai išvis nebeliko. Bet Mr. Blue parodė, kad 2020–2022 m. žąsys pailsėti apsistodavo naujoje vietoje Hyjumos saloje kartu su karvėmis pajūrio pievose.

Daugelyje šalių vykstant vėjo jėgainių parkų plėtrai, GPS siųstuvai mums galėtų suteikti daugiau naudingos informacijos apie poveikį, kurį ši plėtra galimai daro mažųjų žąsų migracijai. Pavyzdžiui, Mr. Blue siųstuvo duomenys rodo, kad pavasario migracijos metu, balandžio viduryje, šis individas įprastai kerta Lietuvą tiesiu keliu, be rimtų sustojimų. Tačiau 2020 m. žąsinas Lietuvoje ilsėjosi kelias dienas. Rudens migracijos metu žąsys renkasi migruoti keliais, nutolusiais labiau į rytus, per vidurio Lietuvą.

Mažųjų žąsų tyko nauji pavojai jų perėjimo vietose Norvegijoje

Siekiant išsaugoti Fenoskandinavijos mažųjų žąsų populiaciją, itin svarbu išsaugoti buveines, kuriose žąsys sustoja pailsėti migracijos metu arba žiemoja. Tarsi nepakaktų to, kad buveinių apsauga jau pakankamai sudėtingas iššūkis, su problemomis susiduriama ir Norvegijos šiaurėje, šių žąsų perėjimo vietose. Beveik visa mažųjų žąsų populiacija prieš ir po perėjimo laikinai sustoja Pošangerfjordo ir *Valdak* pelkėse. Valdak pelkės yra saugoma teritorija, tad šioje buveinėje paukščiai santykinai saugūs.

Gegužės antroje pusėje mažosios žąsys pradeda dėti kiaušinius. Jeigu tuo metu jų perėjimo teritorijose vis dar yra sniego, augalai, kuriais žąsys maitinasi, yra nepasiekiami. *Valdak* pelkynuose plačiai paplitęs *Puccinellia phryganodes* – sūrių Arkties pievų augalas, turintis visų žąsų mitybai reikalingų medžiagų. Žąsims, ypač patelėms, itin svarbu gerai pasimaitinti prieš pat perėjimą tam, kad jos sukauptų pakankamai riebalų atsargų ir galėtų subrandinti kiaušinį. Žąsys kiaušinius deda apie dešimt dienų. Tuo laikotarpiu patelės, padėjusios vieną kiaušinį, grįžta atgal per *Stabbursdalen* slėnį pasimaitinti iki to laiko, kol būna pasiruošusios padėti dar vieną kiaušinį. Paprastai šis procesas trunka apie 30–40 valandų. Tuomet jos grįžta padėti kiaušinį, jį apkamšo plunksnomis ir vėl grįžta maitintis – ir taip ciklas kartojasi iš naujo. Protarpiais, kiaušinių inkubacijos laikotarpiu, jos grįžta pasimaitinti atgal į *Valdak* pelkes.

Šiuo metu planuojama nutiesti didelę 420 kW galios elektros liniją su 120 m aukščio stulpais per

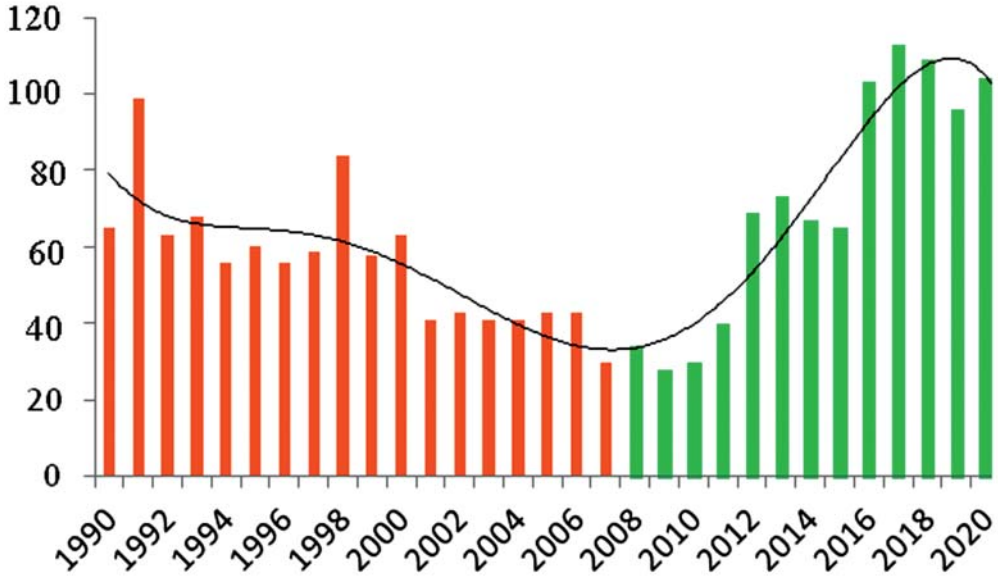

Bendras registruotų mažųjų žąsų skaičius Valdak pelkėse pavasario sustojimo metu 1990–2021 m. laikotarpiu. Žalios spalvos stulpeliai žymi metus, kai rudosios lapės buvo išnaikintos peravietėse pavasarį, tuo metu, kai žąsys įsikuria perėti

Stabbursdalen slėnį. Jei šis projektas bus įgyvendintas, elektros linija bus nutiesta tiesiai per mažųjų žąsų migracijos koridorius. Tokia kliūtis kasdieniame žąsų migracijos kelyje sudarys didžiulę riziką žąsims susidurti su elektros laidais. Dėl to jos gali rimtai nukentėti. *BirdLife Norge* išreiškė poziciją atsakingoms institucijoms, paaiškindama, kad ši teritorija yra esminė mažosios žąsies išlikimui. Tad šis projektas yra visiškai nesuderinamas su Norvegijos tarptautiniu įsipareigojimu išsaugoti Fenoskandinavijos mažųjų žąsų populiaciją, kurios bene visi individai peri Norvegijos teritorijoje ir šiuo metu yra atsidūrę ties išnykimo riba.

Tiek Norvegijos aplinkos agentūros nacionaliniame rūšies apsaugos plane, tiek tarptautiniame apsaugos plane aiškiai nurodyta, jog tokie statybos projektai yra visiškai nepriimtini ir nesuderinami su rūšies interesais. Priešingai, viename iš šių dokumentų pabrėžiama, kad siekiant prisidėti prie šių žąsų išsaugojimo turi būti panaikinta jau esanti ir gerokai mažesnė nei 132 kW galios elektros linija. Vienintelė gamtiškai priimtina galimybė nutiesti naują liniją yra tiesti ją po žeme. Padidėję kaštai verslininkams šiuo atveju nėra tinkamas argumentas, kai rizikuojama mažųjų žąsų ateitimi Europoje! Nors Norvegijoje peri visos populiacijos poros, tai ne tik „Norvegijos populiacija“. Šalys, kuriose žąsys sustoja laikinojo poilsio, skiria didelius išteklius siekdamos tinkamai prižiūrėti ir išsaugoti šių žąsų buveines, taip prisiimdamos atsakomybę už rūšies išsaugojimą. Tiesą pasakius, šios žąsys didesnę laiko dalį praleidžia Graikijoje nei Norvegijoje, tad galima teigti, jog graikai turi tiek pat nuosavybės teisių kiek ir mes (jei ne didesnes) į šią unikalią paukščių rūšį.

Vertė Karolina Gurjazkaitė

Daugiau informacijos:

• Daugiau apie mažosios žąsies išsaugojimo iniciatyvą ir veiklas Lietuvoje *http://www.birdlife.lt/mazojizasis*

• Mažosios žąsies projekto svetainė (anglų k.) *https://wwf.fi/en/lesser-white-fronted-goose-life-project/*

Naujausi mažosios žąsies stebėjimai *https://www.piskulka.net/*

Už šio leidinio turinį atsako tik jo autoriai. Jo turinys nebūtinai atspindi Europos Sąjungos nuomonę. Nei Europos klimato, infrastruktūros ir aplinkos vykdomoji agentūra (CINEA), nei Europos Komisija nėra atsakingos už leidinyje teikiamos informacijos panaudojimą.

Dorotowo ež., Lenkija, 2021-08-25
© Anna Włodarczak-Komosińska

Žiedasnapis kiras – nauja paukščių rūšis Lietuvai

Marius KARLONAS

2022 m. liepos 22 d. vakare į Lietuvą atskrido nauja (404-oji) paukščių rūšis – žiedasnapis kiras (*Larus delawarensis*). Tai jau trečioji nauja paukščių rūšis šiais metais po juostuotojo sakalinio erelio ir palšojo peslio. Dvi iš trijų naujai šalyje registruotos paukščių rūšys fiksuotos GPS siųstuvais, kuriuos šiems paukščiams svetur pritvirtino ornitologai.

Natūraliai žiedasnapiai kirai (*Larus delawarensis*) peri ir žiemoja Šiaurės Amerikoje ir tik retais atvejais užklysta į kitus žemynus. Europoje pastaraisiais metais užklystantys žiedasnapiai kirai fiksuojami po kelis individus per metus, dažniausiai Vakarų Europos ir Skandinavijos šalyse. Tuo tarpu Lietuvoje lankęsis individas turi kiek ilgesnę, bet įdomią istoriją, kuri prasideda 2005 m. Šiaurės Vakarų Lenkijoje.

Pirmą kartą šis paukštis nufotografuotas 2005 m. gruodį Šiaurės Vakarų Lenkijos sąvartyne. Netrukus po to jo atradėjas Zbigniewas Kajzeris šį paukštį sugavo ir „padovanojo“ jam plastikinį žiedą, kuris leido lengviau sekti šio paukščio klajones ir atkreipti dėmesį į morfologiškai panašių paprastųjų kirų būryje tupintį žiedasnapį kirą. Po to, kai šis paukštis buvo sužieduotas atradėjo, jam buvo suteiktas Kajzerkos vardas (pagal atradėjo pavardę). Vėliau šis kiras Šiaurės Rytų Lenkijoje, Varmijos ir Mozūrijos regionuose, stebėtas 2006, 2007 m. ir kiekvieną rudenį bei žiemą nuo 2011 m. Už Lenkijos ribų ir kitais sezonais iki pat 2021 m. šis paukštis buvo aptiktas tik kartą, ties Belgijos–Nyderlandų siena 2011 m.

Šis mistinis kiro pasirodymas tik rudenį ir žiemomis ir kone tik Lenkijoje ornitologams kėlė nuostabą bei susidomėjimą, todėl 2020 m. rudenį Lenkijos ornitologai nusprendė kirą sugauti ir pritvirtinti jam siųstuvą. Sugavimas ir siųstuvo uždėjimas pasisekė kaip planuota, tačiau siųstuvas sugedo iš karto jį uždėjus ir

ornitologai negavo jokios papildomos informacijos apie šį paukštį. Vėlei sugauti žiedasnapį kirą Lenkijos ornitologai sulaukė progos 2021 m. gruodžio 4 d. ir šįsyk viskas pavyko puikiai – siųstuvas veikia iki dabar ir siunčia duomenis. Ornitologai juokavo, kad prisivilioti amerikietį paukštį jiems padėjo gruzdintos „McDonald's" bulvytės.

Uždėjus siųstuvą paaiškėjo, kad žiedasnapis kiras ilgai Lenkijoje neužsibuvo, praskridęs Vokietiją gruodžio 25 d. nusileido Belgijoje, kur praleido žiemą ir suteikė galimybę šimtams vietinių paukščių stebėtojų pasigrožėti.

Pavasarinė šio paukščio migracija menamos peravietės link prasidėjo kovo 23 d. Vos per porą dienų paukštis praskrido Nyderlandus, Vokietiją, Lenkiją ir pasiekė Baltarusijos–Ukrainos pasienio miestą Gomelį. Dar dvi dienas kiras praleido Kijeve ir jo apylinkėse, kaip tik tuo metu, kai Rusijos kariuomenė puolė šį miestą. Tiek Baltarusijai, tiek Ukrainai tai irgi buvo nauja paukščių rūšis.

Vėliau žiedasnapis kiras patraukė į savo peravietę Rusijoje. Praskridęs Maskvą skrido toliau į rytus, kol pasiekė Nižnij Novgorodo miestą. Čia žiedasnapis kiras perėjo ant fabriko pastato stogo esančioje paprastųjų kirų kolonijoje. Rusijos ornitologui Aleksejui Levaškinui padedant ornitologai sužinojo, kad šis paukštis paprastųjų kirų kolonijoje perėjo poroje su paprastojo kiro patele, tai leido ne tik patvirtinti faktą, jog šis paukštis peri hibridinėje poroje, tačiau taip pat buvo nustatyta šio paukščio lytis – patinas.

Po perėjimo sezono žiedasnapis kiras iš Rusijos patraukė vakarų link ir liepos 22-osios vakarą Kaizerka įskrido į Lietuvą ties Ignalina. Praleidęs naktį Dringio ežere jau kitą rytą, apie 8.00 val., kiras pakilo ir už kelių valandų nusileido Jonavos rajone, greta Neries esančiame Kurmagalos žvyro karjere. Dar kelis sykius paskraidęs Bartonių kaimo apylinkėse kiras neužsibuvo centrinėje Lietuvoje ir tęsė savo skrydį pietvakarių link – praskrido Kauno miestą, Žuvinto ežerą ir jau 17.00 val. žiedasnapis kiras pasiekė Lenkiją.

Ši žiedasnapio kiro istorija, pasitelkus plastikinį žiedą ir siųstuvą, leido nustatyti, kad paukštis peri Rusijoje, šeriasi Lenkijoje, o žiemoja Belgijoje, taip pat jo amžių – 2022 m. šis paukštis turėjo būti ne jausnesnis kaip 20-ies. Beje, žiedasnapių kirų perėjimo atvejai Europoje itin reti, kol kas tai tik antrasis dokumetuotas hibridinės žiedasnapio ir paprastojo kiro poros veisimosi atvejis Senajame žemyne.

Žiedasnapis kiras šeriasi Lenkijoje praskridęs Lietuvą. Šiaurės Rytų Lenkija, 2022-08-22
© Krzysztof Jankowski

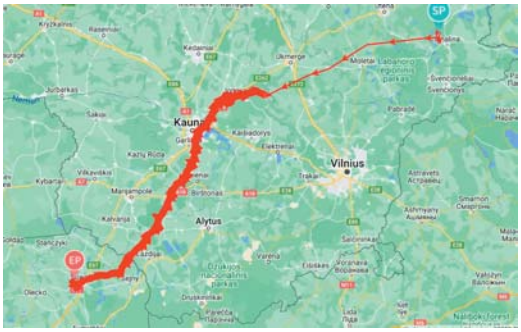

Žiedasnapio kiro (Larus delavarensis) kelionė per Lietuvą 2022-07-22–23 d.

Už informacinio pobūdžio pagalbą, žemėlapius ir nuotraukas dėkoju Lenkijos ornitologei Annai Wlodarczak Komosinskai.

RING-BILLED GULL - A NEW BIRD SPECIES FOR LITHUANIA

Marius KARLONAS

Summary. *Ring-billed Gull (*Larus delawarensis*) - a new bird species for Lithuania was registered on 22 of July, 2022. The bird, equipped with GPS logger in Poland in December last year, wintered in Belgium and crossbred in Russia. During the migration season, this gull flew over Lithuania. Bird entered the country on the evening of July 22 and landed to spend the night near Ignalina in Lake Dringis. Next morning it took off and flew in a southwesterly direction, fed for a few hours near Jonava, flew over Kaunas, Lake Žuvintas and westward to Poland, where it stayed over.*

2009-11-01, Ispanija © Saulius Karalius

Retas šalies svečias – nykštukinis erelis (*Hieraaetus pennatus*)

Arūnas ČERKAUSKAS

Lietuvoje patvirtinta tik 11 šios rūšies stebėjimų faktų, tad nykštukinį erelį aptikti mūsų šalyje yra sėkmės ir laimės reikalas. Asmeninė pažintis su šia rūšimi vyko svečiose šalyse. Iš aplinkinių Lietuvai kraštų dažniau stebimas Lenkijoje, Baltarusijoje, po kiek daugiau nei 30 registracijų Suomijoje ir Švedijoje, po kelias Estijoje ir Latvijoje. Šios rūšies retumą šalyje lemia jos pietinis Lietuvos nesiekiantis paplitimas. Be to, tai pakankamai slapi ir nelengvai pastebima rūšis.

Nykštukinis erelis nėra lengvai atpažįstama rūšis. Žinoma, tai priklauso nuo stebėjimo aplinkybių ir stebėtojo kvalifikacijos. Rūšiai būdingos spalvinės formos (morfos). Rytinėje arealo dalyje vyrauja tamsios spalvinės formos individai (60–90 %), likę – šviesios ir pavieniai tarpinės formos. Atpažinti šviesios formos paukščius lengviausia. Įdomu, kad iš 11 mūsiškių stebėjimų tik vienas buvo tamsios formos. Taip gali būti dėl to, kad tamsios formos individus atpažinti sunkiau, bet vis dėlto tikėtinesnė priežastis, jog vakarinėje arealo dalyje vyrauja šviesios formos individai (pvz., pietryčių Ispanijoje > 91 %), atitinkamai tokių dažniau užklysta ir į mūsų šalį.

Nors pagal IUCN raudonąjį sąrašą tai yra nekelianti susirūpinimo rūšis, Europoje ji saugoma ir įrašyta į Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos (Berno) ir Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo (Bonos) konvencijų sąrašus. Taip pat rūšis įrašyta į Europos Sąjungos paukščių direktyvos I priedą, t. y. rūšiai steigiamos specialios apsaugos teritorijos.

Rūšis paplitusi miškastepės zonoje nuo šiaurės rytų Mongolijos rytuose iki Portugalijos, šiaurės vakarų Afrikos vakaruose su izoliuota populiacija Pietų Afrikoje. Daug kur arealas suskaidytas. Prieš 15 metų rytinėje arealo dalyje nustatytas rūšies plitimas šiaurės vakarų – iki pietų Uralo, šiaurės rytų ir rytų – iki pietinės Jakutijos kryptimis. Dėl istorinių stebėjimų ir duomenų trūkumo neaišku, ar tai arealo plėtimas ar prarastų teritorijų antrinis užėmimas po depresijos.

Dar neseniai rūšis perėjo Lenkijoje ir Baltarusijoje, kur atitinkamai populiacijos buvo vertinamos iki 5 ir 40 porų. Antrojo Europos perinčių paukščių atlaso tyrimai parodė pastarųjų kelerių metų europinės populiacijos skilimą į vakarinį ir rytinį branduolį, kur vakarinis traukiasi į vakarus, o rytinis – į rytus. Vis dėlto vertinama, kad europinės populiacijos tendencija yra didėjanti ir gausa vertinama 46–60 tūkst. individų.

Nykštukinis erelis žiemoja Užsacharo Afrikoje ir Indijoje. Mūsų platumose turėtų praskristi balandžio viduryje – gegužės pradžioje ir rugsėjo–spalio mėn. Lietuvoje yra keletas stebėjimų vasaros mėnesiais. Tai galbūt nesubrendę klajojantys paukščiai. O gal tai Lietuvoje atsitiktinai perintys?

Lietuvoje pirmą kartą aptiktas 1996 m. liepą Rusnės saloje (R. Mečionis, V. Jusys, M. Mačiulis). Vėliau stebėtas tų pačių metų lapkričio pradžioje prie Žalgirių miško, Šilutės r. (R. Mečionis, A. Aleničevas), 1998 m. birželio mėn. – Kaišiadorių r. (L. Raudonikis), tų pačių metų spalio mėn. – Šilutės r., prie Kniaupo įlankos (M. Mačiulis, S. Lileikis), 1999 m. spalio mėn. – Aukštumalos pelkėje, Šilutės r. (M. Mačiulis), 2003 m. rugpjūčio mėn. – Baltojoje Vokėje (J. Stratford), 2007 m. rugsėjo mėn. – Juodkrantėje (K. Castren, M. Lötjönen), 2012 m. gegužės mėn. – Paluknio pievose, Trakų r. (L. Raudonikis), 2017 m. liepos mėn. – Žiežmariuose, Kaišiadorių r. (D. Dementavičius), 2022 m. gegužę – Raseiniuose (A. Raudonius). Lietuvos ornitofaunistinės komisijos nepatvirtintais duomenimis taip pat stebėtas 2018 m. birželio mėn. Grybaulios žuv. tvenkiniuose, Varėnos r. (E. Drobelis).

Nykštukinis erelis laikomas tipinga miškastepės rūšimi, gana plastiška tiek buveinės, tiek mitybos atžvilgiu. Įsikuria priekalnių, upių slėnių miškuose, laukų giraitėse, stepių, rečiau dirbamų laukų apsauginių miškų juostose. Mėgsta mozaikišką kraštovaizdį, dažniausiai upių slėniuose. Rytinėje arealo dalyje prieraišus aliuviniams ir upių šlaitų miškams (atitinkamai 60 ir 18 % lizdų). Pavasarį grįžę paukščiai per savaitę užima lizdavietes. Lizdas paprastai apie 90 m nuo miško pakraščio. Vengia gyvenviečių ir įprastai kuriasi ne arčiau kaip 1 km atstumu nuo jų. Taip pat vengia rekreacinių zonų. Išskyrus vištvanagį, pakantus kitų rūšių plėšriųjų paukščių kaimynystei. Tame pačiame lizde gali perėti daugiau nei 5 metus, o lizdavietėje sukraudamas naują lizdą už 30–200 m – dar ilgiau. Nustatytas mažiausias atstumas tarp užimtų lizdų – 1,5 km. Lizdus krauna ąžuoluose, pušyse, klevuose, beržuose, liepose, tuopose, ievose ir kituose medžiuose. Paprastai jie kraunami vidurinėje, rečiau viršutinėje lajos dalyje medžio kamieno išsišakojime (daugiau kaip 50 %), taip pat stambių šoninių šakų viršūnėse ar ant šoninių šakų prie kamieno 11–20 m aukštyje. Gali užimti suopio, vištvanagio ar peslio lizdą (turbūt ir kitų panašaus didžio plėšriųjų paukščių lizdus). Lizdo gūžtą gausiai iškloja žaliomis spygliuočių ir (arba) lapuočių medžių šakelėmis su žaliais lapais. Pastaruoju atveju, jei neįmaišyta spygliuočių šakelių, gūžta labai primena vapsvaėdžio. Gūžtoje niekada nebūna kitokių medžiagų (žolės, žievės ir pan.). Dėtyje paprastai 2 (1–3) kiaušiniai. Patinas perinčiai patelei 4–6 kartus per dieną atneša maisto ar žalią šakelę. Peri daugiausia patelė apie 38 dienas. Išsiritę jaunikliai lizde užtrunka 49–56 dienas. Palikusius lizdą jauniklius suaugę dar dvi savaites juos maitina.

Generalistas mitybos atžvilgiu: medžioja smulkius ir vidutinio dydžio žinduolius, paukščius, roplius, varliagyvius, retkarčiais vabzdžius. Įveikia voverės ar pempės dydžio grobį. Gali misti maita. Nuo lizdaviečių gali nuskristi medžioti daugiau nei 20 km, tačiau vidutiniškai medžioja 1 km atstumu nuo lizdo. Medžioti nevengia ir arti gyvenviečių. Medžioja sklandydami, tykodami nuo pakilumos, rečiau nuo žemės.

Didžiausią grėsmę rūšiai kelia veisimosi buveinių naikinimas, jų būklės blogėjimas, mitybinės bazės nuskurdimas dėl intensyvėjančios žmogaus veiklos ir trikdymas. Teigiama, kad per pastaruosius dešimtmečius rūšis prisitaiko prie žmogaus kaimynystės ir intensyvėjančios jo veiklos tiek maitinimosi ir migracijų, tiek veisimosi buveinių atžvilgiu.

Iš apibendrintos informacijos galima daryti prielaidą, kad jei nykštukinis erelis bandytų perėti Lietuvoje, jis rinktųsi panašias buveines kaip ir mažasis erelis rėksnys, ypač Nemuno deltos regione ir didžiųjų upių – Nemuno, Nėries, Dubysos ir Šventosios (Aukštaitijos) – slėniuose.

ALYTAUS RAJONE STEBĖTAS PURPURINIS GARNYS

Eugenijus BERSIENEVAS

2022 m. rugpjūčio 10 d. saulėtas rytas žadėjo gražią vasarišką dieną. Ilgai nelaukęs, išsiruošiau į jau kurį laiką planuotas bene gražiausio Lietuvos drugio – machaono paieškas, siekdamas įamžinti šį sklandūną fotografijoje. Paieškoms pasirinkau netoli Alytaus esančio, tačiau pakankamai sunkiai privažiuojamo Pluvijos ežero pakrantes, kuriose nestinga tiek dirvonuojančių laukų, tiek natūralių pievų. Be to, šis ežeras jungiasi su dar keliais skirtingų pakrančių ruožų ežerais, kuriuose galima stebėti nemažai paukščių. Deja, atvykęs prie vienos iš pievų, kur praeitais metais fotografavau drugius, randu ne pievą, o dirbamus laukus, apsodintus grūdinėmis kultūromis. Tenka kiek nusivilti ir keliauti toliau. Kol kas ieškomo drugio nematyti, tačiau praeinant pro vieną iš laukuose dirbtinai iškastų tvenkinių staiga iš nendrių sąžalynų pakyla stambus paukštis. Žvilgsnis iškart užkliūva už neįprastai spalvingų paukščio plunksnų, o galvoje sukasi mintis, kad tai tikrai ne daugybę kartų matytas pilkasis garnys. Kadangi tokio dydžio paukščių daug nėra, paukščio apdaro spalva ir detalės neleidžia suabejoti, kad prieš mano akis retas paukštis. Žinoma, tai purpurinis garnys (*Ardea purpurea*)! Skubu, nes fotoaparatas rankose, bet išjungtas! Suspėju, nuspaudžiu fotoaparato užrakto mygtuką ir nuotraukoje užfiksuoju retą paukštį! Staiga mane užvaldo džiaugsmo emocijos, o mintyse prašau paukščio: „Tik nenuskrisk!“ Atrodo, po kelių akimirkų paukštis mane išgirsta, apsisuka ir sugrįžta! Praskridęs puslankiu pro mane, išdidžiai nuskrenda tolyn... Nors drugio machaono tą dieną užfiksuoti nepavyko, nuotaika pakili, o mintyse jau noriu čia ir vėl sugrįžti: kas žino, gal kada nors šis retas paukštis apsigyvens ir mūsų kraštuose.

Tai buvo penktasis purpurinio garnio stebėjimas Lietuvoje, tačiau net keturi stebėjimai būtent Alytaus rajono apylinkėse.

Purpurinis garnys – pietinių kraštų gyventojas. Prieš tai mūsų krašte stebėtas keturis kartus: 1971-06-28 matytas Žuvinte (Nedzinskas, 1993), 1981 m. birželio–liepos mėn. vienas paukštis maždaug savaitę laikėsi Daugų žuv. tvenk. (V. Pareigis), 1990-07-25 ir 26 d. stebėtas Metelių ež., Lazdijų r. (Malažinskas, 1991), 1998-04-19–27 antrametis paukštis matytas Baltosios Vokės žuv. tvenk., Šalčininkų r. (J. Stratford, K. Castren).

PURPLE HERON OBSERVED IN ALYTUS DISTRICT

Eugenijus BERSIENEVAS

On August 10, 2022 in Alytus district (South Lithuania) observed Purple Heron. 5th record for Lithuania.

Ornitofaunistiniai stebėjimai Lietuvoje 2022 m. vasarą

Parengė Saulius KARALIUS

Ši 2022 m. vasarą pastebėtų paukščių suvestinė parengta pagal Lietuvos ornitofaunistinės komisijos (LOFK) sudarytą paukščių sąrašą. Pateikiama tik konkreti informacija – paukščio rūšis (porūšis), stebėjimo data ir vieta, stebėtų paukščių skaičius, kai kuriais atvejais – ir jų lytis bei amžius.

Registruojant kai kurių rūšių paukščių stebėjimus reikia pildyti specialią LOFK anketą. Ją rasite: www.birdlife.lt/index.php/lofk/ (lietuvių ir anglų kalbomis).

Informaciją, apie kokias paukščių rūšis ir kokiu laikotarpiu LOFK renka stebėjimus, rasite: http://www.birdlife.lt/index.php/lofk/lt-pauksciai/.

Kiras kvatoklis (Ichthyaetus ichthyaetus). Kuršių marios ties Ventės ragu, 2022-07-09 © Julius Morkūnas

Kiekvieno stebėjimo pabaigoje skliausteliuose įrašyta stebėtojo (-ų) pavardė (-ės), taip išsaugoma konkretaus atvejo stebėtojo autorystė.

Sutrumpinimai:
[VS] – *vėlyvas stebėjimas;*
[AS] – *ankstyvas stebėjimas;*
[15] – *kelinta šios rūšies registracija Lietuvoje;*
[DB] – *didelis būrys.*

KANADINĖ BERNIKLĖ (*Branta canadensis*)

2022-06-30 stebėta mariose prie Ventės rago (V. Jusys), 07-19 vienas paukštis stebėtas Nidoje prie Kuršių marių (R. Jusevičienė, M. Zamulskis, I. Lukošiūtė); ten pat matyta 07-26 (R. Bagdzevičius) ir 08-23 (P. Ignatavičius, J. Klimaitė), 08-31 vis dar marių pakrantėje ties Nida, tik šįkart Purvynėje (S. Medžionis).

PAPRASTOJI BERNIKLĖ (*Branta bernicla*)

2022-06-09 viena plaukiojo mariose ties Ventės ragu (V. Jusys, S. Karalius).

BALTAKAKTĖ ŽĄSIS (*Anser albifrons*)

2022-08-10 antrametis paukštis Rubikių ež., Anykščių r. (S. Karalius), 08-20 viena ilsėjosi vieno iš Gabšių žuv. tvenk. pakrantėje, Raseinių r. (A. Šimkus).

ŽELMENINĖ ŽĄSIS (*Anser fabalis*)

2022-07-14 vienas paukštis Širvėnos ež. pakrantėje, Biržų r. (A. Naudžius).

ŠALMINĖ ANTIS (*Netta rufina*)

2022-07-30 Žardės tvenk., Klaipėdoje, stebėti 2 paukščiai (G. Gražulevičius).

Kanadinė berniklė (Branta canadensis). Nida, 2022-07-26 © Rokas Bagdzevičius

Želmeninė žąsis (Anser fabalis). Širvėnos ež., Biržų r., 2022-07-14 © Armandas Naudžius

Šalminės antys (Netta rufina). Žardės tvenkinys, Klaipėda, 2022-07-30 © Gediminas Gražulevičius

Paprastoji gaga (Somateria mollissima). Kopgalis, 2022-06-08 © Marius Čepulis

RUDĖ (*Aythya nyroca*)

2022-08-20 vienas paukštis stebėtas Gabšių žuv. tvenk., Raseinių r. (A. Šimkus) [18].

PAPRASTOJI NUODĖGULĖ (*Melanitta fusca*)

2022-08-02 trys nuodėgulės praskrido į šiaurę jūroje šiauriau Juodkrantės (A. Šimkus).

URVINĖ ANTIS (*Tadorna tadorna*)

2022-08-29 jauniklis stebėtas Paupio žuv. tvenk. (A. Raudonius).

PAPRASTOJI GAGA (*Somateria mollissima*)

2022-06-08 patelė plaukiojo jūroje prie Kopgalio molo (M. Čepulis).

MAŽASIS DANČIASNAPIS (*Mergellus albellus*)

2022-06-05 pora plaukiojo Papio ež., Šalčininkų r. (A. Šimkus).

JUODAKAKLIS NARAS (*Gavia arctica*)

2022-06-05 suaugęs paukštis didelėje kūdroje Kūlupėnų k., Kretingos r. (A. Kubilius) 06-07 vienas Ilgyno ež., Molėtų r. (G. Naujokaitis), 08-11 vienas jaunas paukštis matytas Kauno mariose, Kaišiadorių r. (M. Kirstukas).

MAŽASIS BAUBLYS (*Ixobrychus minutus*)

2022-06-04 patinas ryte stebėtas Dauniškio ež., Utenoje (V. Norkūnas), pakartotinai čia girdėtas 06-26 (R. Kaunietis), 06-05 patinas dieną girdėtas nendryne šlapynėje prie Baltosios Vokės, Šalčininkų r. (A. Šimkus), 06-06 matytas Kaišiadoryse prie Girelės tvenkinio (E. Briedis), 06-11 patinas ryte lojo tvenkinuke prie Arimaičių ež., Radviliškio r. (A.Šimkus), 07-01 patinas periodiškai „reiškėsi“ balsu Grybaulios tv., Varėnos r. (R. Akstinas), 07-04 vienas paukštis girdėtas lojantis Alvito ež. (A. Raudonius), 07-07 patino balsas girdėtas Daugirdėlių ež. pakrantėje, Alytaus r. (M. Ružauskas).

PURPURINIS GARNYS (*Ardea purpurea*)

2022-08-10 paukštis matytas prie dirbtinio vandens telkinio šalia Pluvijos ež., Alytaus r. (E. Bersienevas) [5].

GYVATĖDIS (*Circaetus gallicus*)

2022-07-29 skrido su grobiu virš Grybaulios tvenkinių, Varėnos r. (E. Šniaukšta).

STEPINĖ LINGĖ (*Circus macrourus*)

2022-06-16 medžiodama virš pievų kirto kelią prieš Juodalaukį, Vilniaus r. (N. Žemaitis).

JAVINĖ LINGĖ (*Circus cyaneus*)

2022-06-19 patinas skrido virš Golios miško netoli Margionių, Varėnos r., 08-07 vienas patinas medžiojo ties Žeimiais, Šiaulių r. (R. Akstinas), 08-24 pirmametis paukštis prie Paberžių k., Biržų r. (A. Naudžius), 08-26 patelė laikėsi

Javinė lingė (Circus cyaneus).
Paberžiai, Biržų r., 2022-08-24 © Armandas Naudžius

Raudonkojis sakalas (Falco vespertinus). Mažutiškiai, Biržų r., 2022-08-24 © Armandas Naudžius

dirbamame lauke šalia Meškalaukio k., Pasvalio r. (J. Mulevičius), 08-28 patinas stebėtas laukuose netoli Paežerių, Anykščių r. (A. Šimkus), 08-30 patinas medžiojo laukuose netoli Lenkimų k., Skuodo r. (A. Raudonius).

RAUDONKOJIS SAKALAS (*Falco vespertinus*)

2022-08-14 pirmametis paukštis ant laidų tarp Vidmantų ir Kretingos (K. Kiesewetter), 08-18 pirmametis prie Gaižiūnų, Biržų r. (A. Naudžius), 08-19 pirmametis paukštis praskrido į šiaurę Vilniuje, Sapieginėje (A. Šimkus), 08-20 jaunas paukštis ties Žvirblonių k., Pakruojo r. (E. Komar), 08-21 šeši paukščiai skirtingose atkarpose tupėjo ant laidų tarp Senųjų Trakų ir Šventininkų karjero. Dar 3 paskui matyti pačiame karjere tupintys ant žemės (T. Povilauskas), 4 jauni raudonkojai sakalai stebėti ant laidų šalia kelio ties Paluknio pievomis, Trakų r. (L. Šniaukšta, M. Šniaukštienė), jaunas paukštis stebėtas ties Palašmenio k., Pakruojo r. (A. Raudonius, E. Komar), 08-22 po pirmametį paukštį matyta medžiojant laukuose šalia Kutiškių ir Vėjališkių k., Panevėžio r. (R. Akstinas), 08-22 vienas pirmametis paukštis stebėtas netoli Žemaičių Kalvarijos, Plungės r. (P. Ignatavičius, J. Klimaitė), 08-23 trys pirmamečiai paukščiai tupėjo ant elektros laidų ties Rimdžiūnais, Pakruojo r. (A. Raudonius), pirmametis paukštis prie Pasvaliečių k., Biržų r.(B. Maldūnienė), jaunas paukštis tupėjo ant laidų netoli Švenčiuliškių k., Panevėžio r. (R. Akstinas), 08-24 pirmametis stebėtas ant laidų ties Skilvioniais, Joniškio r. (A. Raudonius), suaugusi patelė matyta ties Mažutiškiais, Biržų r., ir pirmametis paukštis stebėtas Olšynėje, Biržų r. (A. Naudžius), 08-26 penki jaunikliai tupėjo ant laidų, važiuojant iš Pažąsų į Meškalaukį, Pasvalio r. (J. Mulevičius), 08-27 pirmametis prie Kyburių ir prie Šakarnių, Pasvalio r. (A. Naudžius), jaunas paukštis ties Žiemeliu, Pakruojo r. (A. Petraška), jaunas paukštis praskrido prie Paežerių, vakare 2 arba 3 skirtingi paukščiai stebėti netoli esančiose Meldiškių apylinkėse, Anykščių r. (A. Šimkus), 08-28 keturi jaunikliai

Plokščiasnapis bėgikas (Calidris falcinellus).
Agluonėnai, Klaipėdos r., 2022-08-27 © Marijus Briedis

ant elektros laidų ties Kandrėnais, Kupiškio r. (J. Mulevičius), pirmametis prie Toliūnų, Biržų r. (A. Naudžius), prie Paežerių, Anykščių r., medžiojo 4 paukščiai (A. Šimkus), 08-29 jauniklis prie Peleniškių, kitas prie Šeškinės, Biržų r. (A. Naudžius), Dreižių k., Klaipėdos r., 4 jauni paukščiai tupėjo ant laidų (M. Briedis), pirmametis prie Peleniškių ir 1 tokio pat amžiaus prie Šeškinės, Biržų r. (A. Naudžius), 08-31 pirmametis paukštis ties Mindaugiais, Joniškio r. (E. Smislovs).

TAURUSIS SAKALAS (*Falco cherrug*)

2022-08-28 antrų kalendorinių arba vyresnis paukštis pastebėtas 9.30 val. tupintis ant kultivuotų ražienų lauko, stebint pakilo ir nuskrido nesustodamas pietų kryptimi. Toliūnai, Biržų r. (A. Naudžius) [2].

VIDUTINĖ KUOLINGA (*Numenius phaeopus*)

2022- 07-10 stebėta Ventės rage ant molo, 07-21 ten pat girdėta (V. Jusys), 07-27 dvi stebėtos nuo Aukštumalos pelkės apžvalgos bokštelio, Šilutės r. (T. Povilauskas).

Poliarinė žuvėdra (Sterna paradisaea). Kukuliškės, Klaipėdos r., 2022-08-11 © Irina Baltrūnienė

LAPLANDINIS GRICIUKAS (*Limosa lapponica*)

2022-08-28 vienas praskrido prie Pasvaliečių, Biržų r. (A. Naudžius).

MORNELIS (*Charadrius morinellus*)

2022-08-24 suaugęs paukštis nusileido į ražienų lauką ties Karališkiais, Biržų r., 08-28 pirmametis paukštis pabaidytas iš kultivuotų ražienų lauko prie Jackonių, Biržų r. (A. Naudžius) [10].

PLOKŠČIASNAPIS BĖGIKAS (*Calidris falcinellus*)

2022-08-27 vienas maitinosi kitų tilvikų būryje prie Agluonėnų k., Klaipėdos r. (E. Briedis), 08-28 vienas stebėtas skrendantis, balsas girdėtas. Bandė leistis į balą apsėtame lauke ties Jackoniais, Biržų r. (A. Naudžius).

ISLANDINIS BĖGIKAS (*Calidris canutus*)

2022-07-27 suaugęs paukštis stebėtas Šventininkų karjere, Trakų r. (A. Šimkus).

RAIBAKRŪTIS BĖGIKAS (*Calidris melanotos*)

2022-06-10 Kintų tvenkiniuose tebesilaiko, matyt, 05-27 stebėtas paukštis (V. Eigirdas) [7].

SMILTINUKAS (*Calidris alba*)

2022-08-29 vienas individas stebėtas Paupio žuv. tvenk., Raseinių r. (A. Naudžius).

KŪDRINIS TILVIKAS (*Tringa stagnatilis*)

2022-08-04 du pirmamečiai paukščiai stebėti Sennemunėje, Pagėgių sav. (A. Šimkus).

KOJŪKAS (*Himantopus himantopus*)

2022-08-21 stebėtas laukų baloje prie Mėlidų k., Radviliškio r. (A. Šimkus), ten pat matytas 08-22 (A. Raudonius, E. Komar) [11].

APVALIASNAPIS PLAUKIKAS (*Phalaropus lobatus*)

2022-07-21 stebėtas Birvėtos tvenk., Ignalinos r. (A. Čerkauskas), 08-04 prie Kapčiūnų k. Pasvalio r. esančioje didelėje baloje laikėsi porelė (J. Mulevičius).

SMAILIAUODEGIS PLĖŠIKAS (*Stercorarius parasiticus*)

2022-07-24 stebėti Šventosios pajūryje, 1 suaugęs, 1 jaunas tamsios formos (V. Laukžemis, V. Laukžemienė), 08-17 trys paukščiai (2 tamsios, 1 šviesios formos) vaikėsi upinę žuvėdrą Kuršių nerijos pajūryje, apie 1,5 km į šiaurę nuo Preilos pajūrio paplūdimio (M. Bružas), 08-24 trys šviesios formos paukščiai pajūryje ties Pervalka (P. Ignatavičius), 08-25 vienas šviesios formos paukštis pajūryje ties Pervalka (P. Ignatavičius, J. Klimaitė), 2 tamsios formos paukščiai skraidė prie Juodkrantės (M. Bružas, U. Plečkaitytė), 08-28 trys suaugę paukščiai po saulėtekio praskrido į pietus ties Nida (M. Karlonas), atviroje jūroje, apie 30 km nuo kranto, ties Nemirseta, stebėta daugiau kaip 10 paukščių (A. Petraška, P. Bagdonas, V. Eigirdas, E. Komar), 08-31 bent 5 plėšikai vaikėsi kirus jūroje ties Pervalka, vienas praskrido į pietus ties Juodkrante (A. Šimkus).

JUODAGALVIS KIRAS (*Ichthyaetus melanocephalus*)

2022-08-06 pirmametis paukštis su rudagalviais kirais tupėjo paplūdimyje prie Melnragės molo Klaipėdoje (A. Šimkus).

KIRAS KVATOKLIS (*Ichthyaetus ichthyaetus*)

2022-07-09 vienas suaugęs paukštis matytas saloje Ventės rage (J. Morkūnas, V. Eigirdas ir KU jūrų biologijos studentai) [4].

ŽIEDASNAPIS KIRAS (*Larus delawarensis*)

2022-07-22 vakarą įskrido į Lietuvą ties Ignalina. Praleidęs naktį Dringio ež., jau kitą rytą, apie 8.00 val., kiras pakilo ir už kelių valandų nusileido Jonavos r. greta Neries esančiame Kurmagalos žvyro karjere. Dar kelis sykius paskraidęs Bartonių

k. apylinkėse kiras neužsibuvo centrinėje Lietuvoje ir tęsė savo skrydį pietvakarių link – praskrido Kauno miestą, Žuvinto ež. ir jau 17.00 val. pasiekė Lenkiją (GPS siųstuvo duomenys). Pirma rūšies registracija Lietuvoje.

PLĖŠRIOJI ŽUVĖDRA (*Hydroprogne caspia*)

2022-06-30 stebėta Ventės rage, 07-11 trys paukščiai praskrido Ventės rage (V. Jusys).

POLIARINĖ ŽUVĖDRA (*Sterna paradisaea*)

2022-06-05 trys poliarinės žuvėdros skraidė virš Papio ež., Šalčininkų r., 08-06 suaugusi žuvėdra skraidė prie Melnragės molo Klaipėdoje (A. Šimkus), 08-11 jaunas paukštis matytas Klaipėdos paplūdimyje prie Kukuliskių (I. Baltrūnienė).

BITININKAS (*Merops apiaster*)

2022-06-11 matyti 3 paukščiai Kukarskės k., Šakių r., 08-10 dešimt paukščių matyti skrendant Kukarskės k., Šakių r. Anksčiau po kelis paukščius čia buvo matoma vos ne kasdien (O. Atkočaitis).

PELĖDIKĖ (*Athene noctua*)

2022-06-09 suaugęs paukštis sugautas Ventės rage (U. Kuzminskaitė).

DIDYSIS APUOKAS (*Bubo bubo*)

2022-01-01 apie 6 metus gyvena Šiauliuose, pietiniame rajone. Laikosi dvylikaaukščio namo viršutiniame balkone, į kurį žmonės nepatenka (P. Adeikis).

BALINĖ PELĖDA (*Asio flammeus*)

2022-08-28 vienas paukštis atviroje jūroje apie 30 km nuo kranto ties Nemirseta (A. Petraška, P. Bagdonas, V. Eigirdas, E. Komar).

KALNINĖ KIELĖ (*Motacilla cinerea*)

2022-06-09 patinukas matytas Jiesios upės pakrantėje netoli Jiesios plento tilto Kaune (M. Pociūtė), 06-12 anksčiau matyta pora laikosi prie Verkių parko užtvankos (A. Michailovas).

GELTONOJI KIELĖ (*Motacilla flava thunbergi*)

2022-06-04 patinėlis stebėtas ties Likiškių k. Alytaus r., 06-17 vienas paukštis stebėtas šalia Kaniūkų k., Alytaus r., 07-17 patinukas stebėtas laukuose šalia Alytaus (E. Bersienevas), 08-27 laukuose prie Juodžgalio, Anykščių r., geltonųjų kielių būrelyje bent vienas patinėlis buvo *thunbergi* porūšio (A. Šimkus), *thunbergi* porūšio paukštis stebėtas netoli Koncepto k., Jonavos r. (A. Raudonius).

EUROPINĖ JUODAGALVĖ KIAULIUKĖ (*Saxicola rubicola*)

2022-06-05 patinas nešė maistą Grybaulios tvenk., Varėnos r. Ten pat 07-01 matyti bent 2 giedantys patinai (galimai 3) (R. Akstinas).

SODINĖ NENDRINUKĖ (*Acrocephalus dumetorum*)

2022-06-02 sugauta Ventės rage, pirma šiais metais (V. Jusys), 06-03 vienas patinėlis ilgai giedojo Vyžuonos pakrantės sąžalyne Utenoje (R. Kaunietis), 06-04 fotografuota

Geltonoji kielė (Motacilla flava thunbergi). Likiškių k., Alytaus r., 2022-07-04 © Eugenijus Bersienevas

Mažoji tošinukė (Iduna caligata). Suostas–Kiauliškiai, Biržų r., 2022-06-05 © Armandas Naudžius

buvusios sodybos vietoje Jackonių k. laukuose, Biržų r. (B. Maldūnienė), 06-07 trys patinukai maždaug 2 km spinduliu giedojo ties Žeimeliais, Jonavos r., vienas patinukas giedojo ties Vainiais, Jonavos r. Pora stebėta ir girdėta dieną, naktį apie 2 val. giedojo patinukas (A. Raudonius), 06-09 patinas giedojo ties Stumbriškiu, Pasvalio r. (R. Akstinas), patinukas giedojo ties Valmoniais, Pakruojo r., 06-10 patinukas giedojo netoli Getautų, Pasvalio r. (A. Raudonius), 06-11 patinėlis giedojo rapsuose pamiškėje tarp Velžių ir Kurklių, kitas apleistoje sodybvietėje tarp Užuožerių ir Arimaičių, Radviliškio r. (A.Šimkus), 06-12 girdėta Šventosios paupyje prie Leonpolio, Ukmergės r., 06-16 patinas Laumėnuose, Uk-

mergės r. (A. Jarmalavičienė, K. Jarmalavičius), 06-19 giedojo Liekniškio miško pakraštyje ties Puodžiūniškiais, Biržų r. (A. Naudžius), 06-22 vienas paukštis stebėtas Merkio–Vokės kanalo pakrantėje, Šalčininkų r. (A. Šimkus), 06-27 patinas giedojo Naujasodyje, Jonavos r., 06-29 vienas paukštis apie 1 val. nakties giedojo pelkės pakraščio krūmynuose ties Baldegiais, Kelmės r. (A. Raudonius), 07-02 vienas paukštis naktį giedojo šalia Gelnų miško nuo Liepkalnio pusės, Jonavos r. (A. Petraška), 07-08 vienas paukštis girdėtas ir stebėtas ties Maldžiūnais, Radviliškio r. (A. Raudonius).

MAŽOJI TOŠINUKĖ (*Iduna caligata*)

2022-06-04 giedantis paukštis rapsuose Jackonių k., Biržų r., ten pat kur ir pernai, 06-09 matytas su patele (B. Maldūnienė), 06-05 patinas netoli Spingučių, Biržų r., pora tarp Suosto ir Kiauliškių, Biržų r., 06-13 patinas stebėtas prie Paberžių, Biržų r. (A. Naudžius).

PILKOJI STARTA (*Emberiza calandra*)

2022-06-05 patinukas Agluonėnuose, Klaipėdos r. (M. Briedis), 2 giedantys patinai Margionyse, Varėnos r., 06-30 matytas dar vienas (R. Akstinas), 06-11 vienas giedantis patinas Nemuno pievose ties Gelgaudiškiu, Šakių r. (A. Petraška), 2 patinėliai giedojo laukuose šiauriau Viešintų, Anykščių r. (prieš dvi savaites čia stebėta pora), 06-26 čia stebėti jau 3 giedantys patinėliai (A. Šimkus), 06-12 vienas patinas giedojo ganykloje šalia Greičių, Jurbarko r. (R. Akstinas), 07-01 patinas giedojo ir maitinosi Kabelių pievose, Varėnos r. (R. Akstinas), 07-02 giedantis paukštis Barčių k., Varėnos r. (A. Kvaraciejus), 08-04 nutūpė ant elektros laido prie Jakštelių, Šilutės r. (A. Šimkus).

NAUJOS IR LABAI RETOS PAUKŠČIŲ RŪŠYS, APTIKTOS 2022 m. VASARĄ VAKARŲ PALEARKTIKOJE

Pagal *www.tarsiger.com* parengė
Modestas BRUŽAS

Lietuvos ornitofaunistinė komisija (LOFK) pateikiamų stebėjimų papildomai nekomentuoja, nes neaiškus jų statusas (ar nacionalinės ornitofaunistinės komisijos patvirtino, ar ne). Be to, skelbiama informacija ne visada leidžia tinkamai įvertinti konkretų atvejį. LOFK nori atkreipti dėmesį, kad kai kurie pateikiami faktai gali būti siejami su iš nelaisvės ištrūkusiais paukščiais ar kitais laukinėms populiacijoms nebūdingais atvejais. Dėl to ši medžiaga turi būti vertinama tik kaip atskirų, retai aptinkamų paukščių rūšių registracijų kaimyninėse šalyse suvestinė, tačiau svarbi, norint tinkamai interpretuoti retų paukščių rūšių stebėjimų mūsų šalyje rezultatus.

2022-06-01 Žaliojo Kyšulio Respublikoje – **amūrinis sakalas** (***Falco amurensis***) [1];
2022-06-02 Ispanijoje – **baltagurklė zonotrichija** (***Zonotrichia albicollis***) [1], Baltarusijoje – **geltonasis kūdrinis garnys** (***Ardeola ralloides***) [2];
2022-06-03 Islandijoje – **baltagurklis hirundapas** (***Hirundapus caudacutus***) [2], VP [24];
2022-06-04 Prancūzijoje – **baltagurklė zonotrichija** (***Z. albicollis***) [3];
2022-06-06 Vengrijoje – **mėlynskruostis bitininkas** (***Merops persicus***) [2], Estijoje – **pievinė kregždūnė** (***Glareola pratincola***) [3];
2022-06-10 Svalbarde, Norvegijoje – **juodasis peslys** (***Milvus migrans***) [1];
2022-07-01 Ispanijoje – **kaukėtasis padūkėlis** (***Sula dactylatra***), **mėlynskruostis bitininkas** (***Merops persicus***) – Vengrijoje [3], Šveicarijoje [2];
2022-07-12 Norvegijoje – **geltonbruvė starta** (***Emberiza chrysophrys***) [1], VP [12];
2022-07-17 Žaliojo Kyšulio Respublikoje – **dirvinis vieversys** (***Alauda arvensis***) [1], Bulgarijoje – **didžiasnapis kirlikas** (***Charadrius leschenaultii***) [3];
2022-07-19 Belgijoje – **didysis purplelis** (***Streptopelia orientalis***) [3];
2022-07-22 Suomijoje – **mažasis kormoranas** (***Microcarbo pygmeus***), [1]; Lietuvoje – **žiedasnapis kiras** (***Larus delawarensis***) [1];
2022-07-25 Maltoje – **geltonsnapė audronaša** (***Calonectris diomedea***) [2];
2022-07-26 Azoruose, Portugalijoje – **rudakaklis bėgikas** (***Calidris ruficollis***) [1];
2022-08-03 Serbijoje – **tundrinis sėjikas** (***Pluvialis fulva***) [2];
2022-08-04 Didžiojoje Britanijoje – **indinė nendrinukė** (***Acrocephalus agricola***) [2];
2022-08-07 Sakartvele – **karibinis kiras** (***Leucophaeus atricilla***) [1], Didžiojoje Britanijoje – **dominikinis kiras** (***Larus dominicanus***) [1];
2022-08-13 Rumunijoje – **palšasis peslys** (***Elanus caeruleus***) [1], Airijoje – **geltonsnapė audronaša** (***Calonectris diomedea***) [1];
2022-08-14 Rumunijoje – **skeltauodegis kiras** (***Xema sabini***) [2];
2022-08-22 Žaliojo Kyšulio Respublikoje – **tošinukė giesmininkė** (***Hippolais polyglotta***) [3];
2022-08-23 Azoruose, Portugalijoje – **madeirinis audrašauklis** (***Pterodroma madeira***) [2];
2022-08-30 Norvegijoje – **storasnapė nendrinukė** (***Acrocephalus aedon***) [3], VP [11].

---

[3] – kelinta rūšies registracija šalyje ar [VP] Vakarų Palearktikoje.

PAUKŠČIŲ ŽIEDAVIMAS VENTĖS RAGE 2022 M. VASARĄ

Vytautas JUSYS, Vytautas EIGIRDAS

2022 m. vasarą Ventės rago ornitologinės stoties žieduotojai ir jų talkininkai sužiedavo 79 rūšių 34 166 paukščius (birželio mėn. sužieduota 55 rūšių 25 487 paukščiai, liepos mėn. – 58 rūšių 6698 paukščiai, o rugpjūčio mėn. – 54 rūšių 1981 paukštis). Daugiausia per vasarą sužieduota paprastųjų varnėnų (30641), upinių žuvėdrų (424) ir ankstyvųjų pečialindų (368) (1 lentelė).

Ventės rage paukščiai šią vasarą daugiausia buvo gaudomi šešiomis stacionariomis gaudyklėmis: keturios zigzaginės gaudyklės, mažoji gaudyklė ir didžioji gaudyklė.

Iš retesnių ar retai žieduotojams patenkančių paukščių sugautos ir sužieduotos 9 sodinės nendrinukės (*Acrocephalus dumetorum*), 3 pelėdikės (*Athene noctua*), 2 kukučiai (*Upupa epops*), 2 geltongalvės kielės (*Motacilla citreola*), 2 šiaurinės pečialindos (*Phylloscopus trochiloides*) ir 1 rudasis peslys (*Milvus milvus*).

Per vasarą sugauti 5 ne Ventės rage žieduoti paukščiai (4 paprastieji varnėnai (*Sturnus vulgaris*) ir 1 mažoji krakšlė (*Acrocephalus scirpaceus*). Rusiškus MOSKVA žiedus turėjo 2 paukščiai, latviškus RIGA – 2, o lietuvišką KAUNAS – 1 paukštis.

2000–2022 m. vasaromis Ventės rago paukščių žieduotojai sužiedavo 504018 paukščių. Daugiausia vasaromis sužieduota 2021 m. (44337 paukščiai), 2001 m. (40414) ir 2015 m. (38340 paukščių). Mažiausiai 2011 m. (9645), 2013 m. (9723) ir 2012 m. (10083 paukščiai). Vidutiniškai 2000–2022 m. laikotarpiu kiekvieną vasarą sužiedavome po 21914 paukščių.

2022 m. vasarą Ventės rago ornitologinėje stotyje sužieduoti paukščiai

Eil. Nr.	Rūšis	Sužieduota
1.	Paprastasis varnėnas (*Sturnus vulgaris*)	30641
2.	Upinė žuvėdra (*Sterna hirundo*)	424
3.	Ankstyvoji pečialinda (*Phylloscopus trochilus*)	368
4.	Ežerinė nendrinukė (*Acr. schoenobaenus*)	313
5.	Baltoji kielė (*Motacilla alba*)	226
6.	Šelmeninė kregždė (*Hirundo rustica*)	192
7.	Rudoji devynbalsė (*Sylvia communis*)	128
8.	Remeza (*Remiz pendulinus*)	128
9.	Geltonoji kielė (*Motacilla flava*)	124
10.	Mažoji krakšlė (*Acrocephalus scirpaceus*)	116
11.	Mėlynoji zylė (*Cyanistes caeruleus*)	108
12.	Karklinė nendrinukė (*Acroceph. palustris*)	102
13.	Didžioji zylė (*Parus major*)	96
14.	Pilkoji pečialinda (*Phylloscopus collybita*)	80
15.	Didžioji krakšlė (*Acrocephalus arundinaceus*)	69
16.	Pilkoji musinukė (*Muscicapa striata*)	59
17.	Nendrinė starta (*Emberiza schoeniclus*)	58
18.	Urvinė kregždė (*Riparia riparia*)	57
19.	Sodinė devynbalsė (*Sylvia borin*)	54
20.	Paprastoji medšarkė (*Lanius collurio*)	51
21–79.	Kitos rūšys	772
	Iš viso: 79 rūšys	34 166

Pirmoji 2022 m. sodinė nendrinukė (Acrocephalus dumetorum) Ventės rage sužieduota birželio 2 d. © Vytautas Jusys

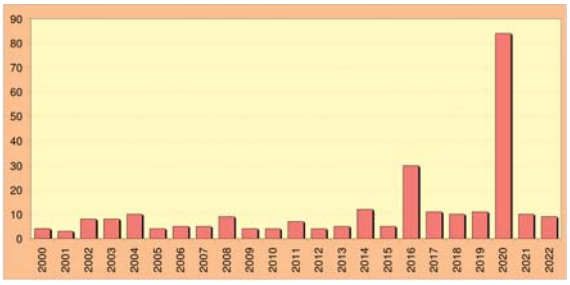

2000–2021 m. VROS paukščių žieduotojai sužiedavo 262 sodines nendrinukes (Acrocephalus dumetorum). Vidutiniškai per metus – 11 šios rūšies paukščių

Pirmasis 2022 m. pievinis kalviukas (Anthus pratensis) Ventės rage sužieduotas liepos 20 d. © Vytautas Jusys

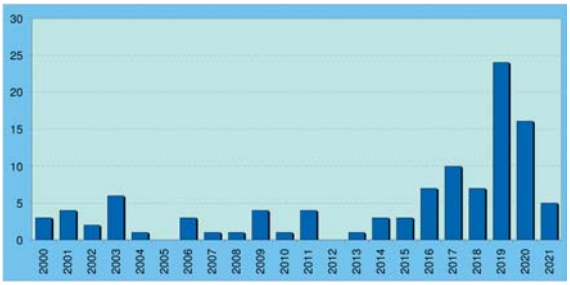

2000–2021 m. VROS paukščių žieduotojai sužiedavo 106 pievinius kalviukus (Anthus pratensis). Vidutiniškai per metus – 5 šios rūšies paukščius

Pirmasis 2022 m. kukutis (Upupa epops) Ventės rage sužieduotas rugpjūčio 1 d. © Vytautas Eigirdas

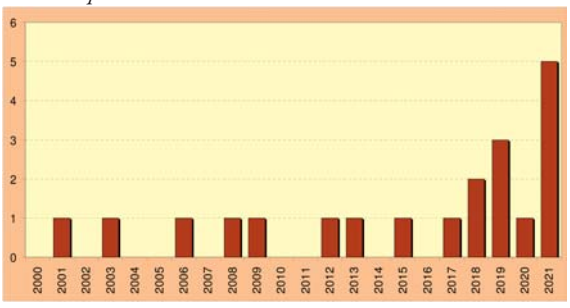

2000–2021 m. VROS paukščių žieduotojai sužiedavo 22 kukučius (Upupa epops). Vidutiniškai per metus – 1 šios rūšies paukštį

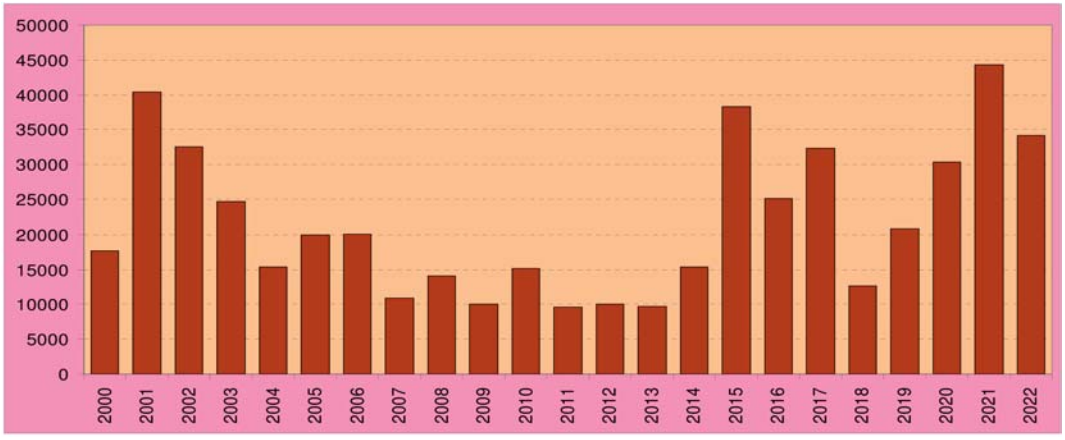

2000–2022 m. vasaromis VROS paukščių žieduotojai sužiedavo 504 018 paukščių

Paprastieji varnėnai (Sturnus vulgaris) Ventės rago ornitologinės stoties didžiojoje gaudyklėje, 2022-06-23 © Vytautas Jusys

Pelėdikė (Athene noctua).
Ventės ragas, 2022-06-09 © Ugnė Kuzminskaitė

Nendrinė lingė (Circus aeruginosus).
Ventės ragas, 2022-08-18 © Rokas Mizeikis

2022 m. vasarą paukščius žiedavo Ventės rago ornitologinės stoties darbuotojai it žieduotojai talkininkai: Vytautas Jusys, Vytautas Eigirdas, Ugnė Kuzminskaitė, Kristina Jusienė, Lilijana Izotova, Valentinas Lepeška, Paulius Vavilovas, Rokas Mizeikis, Kristaps Sokolovskis, Liepa Karnilavičiūtė, Tadas Gružinskas, Julius Morkūnas, Austėja Jusytė ir Sigita Eigirdienė.

Informaciją apie kiekvieną dieną Ventės rago ornitologinėje stotyje sužieduotus paukščius galite rasti interneto tinklalapyje *www.trektellen.org/site/totals/1581/2022*. Dabar čia paukščių pavadinimai rašomi ir lietuvių kalba.

BIRD RINGING AT VENTĖS RAGAS ORNITHOLOGICAL STATION IN SUMMER 2022

Vytautas JUSYS, Vytautas EIGIRDAS

Summary. *In the summer of 2022 at Ventės Ragas Ornithological Station ringed 34166 birds of 79 species. The most pletifully represented among the ringed birds were Common Starling (30641), Common Tern (424), Willow Warbler (368), Sedge Warbler (313), White Wagtail (226).*

The following rare birds were ringed: 9 Blyth's Reed Warbler, 3 Little Owl, 2 Hoopoe, 2 Citrine Wagtail, 2 Greenish Warbler, 1 Red Kite.

LIETUVOJE APTIKTAS DAR VIENAS ŽIEDUOTAS JUODAGALVIS KIRAS

Ričardas PATAPAVIČIUS

Lenkijoje žieduotas juodagalvis kiras virš Žardės tvenkinio Klaipėdoje, 2022-05-07
© Mindaugas Ilčiukas

Prie Žardės (Žardininkų) tvenkinio Klaipėdoje 2022 m. gegužės 7 d. Mindaugas Ilčiukas ir Rūta Kembrytė rudagalvių kirų būryje pastebėjo ir nufotografavo spalviniu plastiko žiedu (suprantama, ir standartiniu metaliniu žiedu) paženklintą juodagalvį kirą (*Ichthyaetus melanocephalus*). Šis paukštis, vyresnis nei antrų kalendorinių metų (išperėtas prieš 2020 m.), 2021 m. rugsėjo 30 d. buvo sužieduotas Baltijos jūros Gdansko įlankos pakrantėje ties *Jantar* gyvenviete Pamario vaivadijoje Lenkijoje. Visą 2021–2022 m. žiemą jis praleido Gdansko įlankos pietinėje pakrantėje nuo Sopoto vakaruose iki Pajūrio Krynicos rytuose, kur 2021 m. spalio 14 d. – 2022 m. kovo 6 d. laikotarpiu buvo pastebėtas 17 kartų.

Tas pats paukštis 2022 m. gegužės 12 d. Šarūno Daunoravičiaus vėl buvo aptiktas ir nufotografuotas prie to paties tvenkinio Klaipėdoje. Gal jis be poros (pranešimų, kad ten būtų matytas ir antras šios rūšies paukštis, negavome), o jeigu poroje, labai tikėtina, kad kažkur netoliese turi lizdą ir peri. Lietuvoje žinomas ne vienas juodagalvių kirų perėjimo atvejis. Iš viso šalyje buvo sužieduota 11 dar neskraidančių jauniklių iš penkių lizdų, kurių keturi buvo Klaipėdoje ir vienas (2021 m.) Kretuono ež. saloje Švenčionių r. Iki šiol buvo gauti pranešimai apie dviejų Lietuvoje žieduotų šių paukščių aptikimą. Vieno jų klajonės aprašytos čia: *https://www.zoomuziejus.lt/Idomybes/ziedavimocentras-idomybes-lietuvoje-zieduotu-juodagalviu-kiru-aptikimai/*.

Tas pats gražuolis tą pačią dieną tame pačiame tvenkinyje (kai paukštis vandenyje, kojų ir žiedų ant jų, suprantama, nesimato) © Mindaugas Ilčiukas

Remiantis Lietuvos paukščių žiedavimo centro duomenimis, iki šiol šalyje buvo aptikti (įskaitant ir šį naujausią aptikimą) penki užsienyje žieduoti juodagalviai kirai. Vienas iš jų žieduotas Prancūzijoje, o keturi – Lenkijoje.

Tikėtina, kad šie sporadiškai ir negausiai Pietų bei Vakarų Europoje paplitę paukščiai, kurie dažnai įsikuria rudagalvių kirų kolonijose, ateityje gali būti dažniau aptinkami perintys ir Lietuvoje. Panašiai kaip kaspijiniai kirai (*Larus cachinnans*), kurie anksčiau buvo paplitę tik Rytų Europoje ir Centrinėje Azijoje, išplito į vakarus iki Baltijos. Dabar jie jau gana gausiai peri ir Lietuvoje, kryžminasi su sidabriniais kirais (*Larus argentatus*) ir net prityrusiems stebėtojams neretai sunku pasakyti, kokių požymių – kaspijinio ar sidabrinio kiro – turi jų stebimas individas. Beje, anksčiau šie paukščiai buvo traktuojami kaip sidabrinio kiro porūšiai *cachinnans* ir *argentatus*, bet pagal dabartinę sistematiką jie išskiriami į atskiras rūšis.

Tas pats paukštis ten pat 2022-05-12
© Žydrūnas Daunoravičius

VENGRIJOJE ŽIEDUOTAS BALTASIS GANDRAS APTIKTAS LIETUVOJE

Ričardas PATAPAVIČIUS

Vengrijoje žieduotas baltasis gandras Lietuvoje (išnašoje padidintas jo žiedas) © Gediminas Eigirdas

Kai baltieji gandrai peri arba lizduose augina jau išperėtus jauniklius, neretai pievose, laukuose aptinkami ir įvairaus dydžio būriais. Dažniausiai juos sudaro keliolika ar keliasdešimt paukščių, bet pasitaiko būrių, kuriuose galima suskaičiuoti ir šimtą ar net gerokai daugiau baltųjų gandrų. Tuose būriuose būna ir visiškai subrendę, bet dėl įvairių priežasčių neperintys arba nesėkmingai bandę perėti individai, tačiau dauguma jų – nesubrendę, todėl dar neperintys paukščiai. Įdėmiau pasižvalgius, tarp jų galima aptikti ir žieduotų individų.

Radviliškio rajone netoli Amalijos gyvenvietės Gediminas Eigirdas 2022 m. birželio 22 d. net apie 300 baltųjų gandrų būryje pastebėjo žieduotą individą. Ant jo dešinės kojos blauzdos (virš „kulno“) buvo plastikinis mėlynas žiedas su baltu iš apačios į viršų skaitomu įrašu H1KW. Ant kairės kojos pastaibio buvo metalinis žiedas, bet, paukščiui vaikščiojant žolėje, jo nesimatė.

Tas paukštis, dar neskraidantis jauniklis, 2021 m. birželio 18 d. buvo žieduotas *Resznek* gyvenvietėje (46°39’26“ š. pl., 16°28’17“ r. ilg., Zalos medė) Vengrijos vakaruose visai netoli sienos su Slovėnija. Atstumas tarp žiedavimo ir aptikimo vietų 1139 km, azimutas (kryptis nuo žiedavimo vietos į aptikimo vietą) 26°, laiko tarpas nuo žiedavimo iki aptikimo 375 dienos (1 m. ir 10 d.). Tai pirmas žinomas Vengrijoje žieduoto baltojo gandro aptikimas Lietuvoje. Be to, kaip informavo kolegos iš Vengrijos paukščių žiedavimo centro, jis aptiktas toliausiai į šiaurę iš visų toje šalyje žieduotų ir vėliau aptiktų baltųjų gandrų. Jo aptikimas neperinčių paukščių būryje visiškai nestebina, nes tai antrųjų kalendorinių metų paukštis, t. y. dar nesubrendęs ir dar neperintis.

Antrųjų, trečiųjų kalendorinių metų amžiaus, t. y. dar nesubrendę baltieji gandrai, po žiemojimo Afrikoje piečiau Sacharos dykumos kartais nesugrįžta į gimtuosius kraštus ir lieka vasaroti kažkur migracijos maršrute ar net žiemavietėse. Lietuvoje žieduoti tokio amžiaus šie paukščiai aptikti vasarojantys ne tik keliose Europos valstybėse (Bulgarijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Ukrainoje, Vokietijoje), bet ir Turkijoje, Izraelyje, Egipte, Etiopijoje, Zambijoje, Zimbabvėje ir net Pietų Afrikos Respublikoje. Kai kurie individai, ką įrodo ir šis Vengrijoje žieduoto paukščio aptikimo atvejis, nuskrenda net šiauriau savo gimtosios vietos.

Subrendę baltieji gandrai veisimosi laikotarpiu kartais aptinkami taip pat ganėtinai toli nuo gimtojo lizdo. Lietuvoje užaugę šios rūšies paukščiai tuo laikotarpiu aptikti (kai kurie iš jų tikrai perėjo, kiti – tikriausiai perėjo) Lenkijoje (3 paukščiai), Vokietijoje (2), Nyderlanduose (1), nuo gimtojo lizdo nutolę 336–1131 km (vidurkis 637 km) atstumu. Išperėti Vokietijoje (4 paukščiai) ir Lenkijoje (1) baltieji gandrai tuo laikotarpiu aptikti (kai kurie iš jų tikrai perėjo, kiti – tikriausiai perėjo) Lietuvoje nuo gimtojo lizdo nutolę 402–872 km (vidurkis 682 km) atstumu.

Vengrijoje žieduoto baltojo gandro žiedavimo (raudona žymė) ir aptikimo Lietuvoje (žalia žymė) vietos sujungtos linija

Tas pats Vengrijoje žieduotas baltasis gandras (antras iš kairės) Lietuvoje © Gediminas Eigirdas

PIRMAS ŽIEDUOTOS KALNINĖS KIELĖS APTIKIMAS LIETUVOJE

Ričardas PATAPAVIČIUS

2022 m. balandžio 26 d. Ventės rago ornitologinės stoties vedėjas Vytautas Jusys Švėkšnoje (Šilutės r.) aptiko kalninę kielę (*Motacilla cinerea*). Pagal paukščio elgesį buvo galima įtarti, kad jis ten turi lizdą. Dar vienas labai svarbus pastebėjimas – tas paukštis buvo žieduotas. Ant kairės kojos jis turėjo du žiedus: vieną baltą plastikinį ir aukščiau – metalinį. Žiedų identifikuoti per atstumą dėl paukščio baikštumo nepavyko. Gegužės 10 d. toje pat vietoje matytas tas pats žieduotas paukštis ir neseniai lizdą palikę mažiausiai 3 jaunikliai, kuriuos patinas retkarčiais maitindavo. Todėl gegužės 14 d. minėtos stoties darbuotojui Vytautui Eigirdui, talkinant savanoriui Ervinui Komarui, jį pavyko sugauti. Paukštį sugavus paaiškėjo, kad jis yra paženklintas Prancūzijos paukščių žiedavimo centro (PŽC) žiedu PARIS 8627273. Tai pirmas žinomas šios rūšies žieduoto paukščio aptikimas Lietuvoje.

Neilgai trukus iš Prancūzijos PŽC buvo gauta informacija, kad tas paukštis (antrų kalendorinių metų patinėlis, išperėtas 2019 m.) 2020 m. vasario 11 d. buvo žieduotas *Pont du Duzon* vietovėje (45°3'28'' š. pl., 4°47'0'' r. ilg.) Ardešo departamente Prancūzijoje. Atstumas tarp žiedavimo ir aptikimo vietų 1660 km, azimutas (kryptis nuo žiedavimo vietos į aptikimo vietą) 46°, laiko tarpas nuo žiedavimo iki aptikimo 823 dienos (2 m. 3 mėn. 3 d.). Ten pat šis paukštis žieduotojo buvo vėl aptiktas 2021 m. lapkričio 18 d. Nėra jokios abejonės, kad jis tose apylinkėse žiemojo. Įvairiose publikacijose teigiama, kad dauguma kalninių kielių, skirtingai nei jų giminaitės geltonosios kielės, žiemoja ne Afrikoje, o Europoje. Afrikoje žinomi vos keli Europoje žieduotų kalninių kielių aptikimo atvejai ir jie visi tik šiauriniame žemyno pakraštyje.

Remiantis „Eurazijos-Afrikos paukščių migracijos atlasu“, kuris tik prieš kelias dienas (gegužės 26 d.) tapo prieinamas internete (*https://migrationatlas.org*) ir kuriame panaudoti visose Europos valstybėse sukaupti paukščių žiedavimo duomenys, iki tol nebuvo nė vieno žinomo žieduotos kalninės kielės aptikimo ne tik Lietuvoje, bet ir Latvijoje bei Estijoje. Suomijoje žinomi vos du žieduotų individų aptikimai.

Prancūzijoje žieduota kalninė kielė Švėkšnoje, 2022-05-10
© Vytautas Jusys

Prancūzijoje žieduotos kalninės kielės žiedavimo (raudona žymė) ir aptikimo Lietuvoje (žalia žymė) vietos sujungtos linija

Toje pačioje vietoje Švėkšnoje žieduota kalninė kielė V. Eigirdo matyta ir 2021 m., deja, to paukščio žiedas tais metais nebuvo identifikuotas. Tikimybė, kad tai tas pats paukštis, labai didelė, bet neidentifikavus žiedo to tvirtinti 100 proc. negalima. Kitais metais, jei tik paukštis išgyvens, didelė tikimybė jo vėl sulaukti sugrįžusio perėti į Švėkšną.

Stebint paukščius Baltijos jūroje, Estija © Jos Stratford

GYVENIMAS STEBINT PAUKŠČIUS

Jos STRATFORD

Pirma dalis. Tapimas savimi

Paukščius stebiu nuo vaikystės, todėl turiu prisipažinti, kad nebuvau pats geriausias vaikas, kokio trokštų mama, – jau dvylikametis ieškodavau paukščių ir klajojau gana toli už miesto, kuriame tada gyvenau. Būdamas trylikos jau keliaudavau autostopu šimtus kilometrų, iki Škotijos, į Norfolką ir praktiškai visur kitur taip pat! Pamenu nelaimingą mamą, kai vieną ar du kartus paskambinau pranešti, kad negaliu tą dieną grįžti namo, nes iki namų – šimtai kilometrų! Tai buvo laimingos dienos miegant miegmaišyje autobusų stotelių pastogėse, vidurnaktį keliaujant autostopu ir svajojant, kur kita diena mane nuves.

Būdamas penkiolikos, nors dar jaunas, bet gerokai patyręs Jungtinėje Karalystėje, iškeliavau į savo pirmąsias tikras užsienio keliones – Ispaniją, Portugaliją ir Kamargą (pelkėta vietovė prie Vidužemio jūros, Pietų Prancūzijoje, Ronos deltoje, svarbi migruojančių paukščių buveinė). Esu tikras, kad šios kelionės sukėlė dar daugiau rūpesčių mamai, bet jos mane suformavo, užkrėsdamos kelionių virusu. Kaip pasaulio politika besidomintis aistringas paukštininkas pradėjau keliauti į konfliktų zonas, tokias kaip Afganistanas, Salvadoras, Gaza ir kitas tokias pat gražias vietas, tariamai paukščių stebėti. Šių kelionių metu patyriau daugybę nuotykių, tokių kaip autobuso užgrobimas, susidūrimas su afganų modžahedais ir kiti pavojingi dalykai, kurie veikiausiai mamai pridėjo dar daugiau žilų plaukų. Žvelgdamas atgal kartais stebiuosi, kaip išgyvenau tą laikotarpį!

Pasaulio konfliktų zonos turui pasibaigus, nusprendžiau stoti į universitetą. Šis sprendimas man davė laiko ir pinigų (dėl paskolų studentams) rimtai imtis kelionių – netrukus vykau į Centrinę Ameriką, Vakarų Afriką, Viduriniuosius Rytus ir kai kurias Europos dalis. Universitetą pasirinkau atsižvelgdamas į jo vietą. Geografiniu požiūriu geriausioje D. Britanijos vietoje įsikūręs Ekseterio universitetas virto vartais į ketverius metus trukusį fantastišką paukščių stebėjimą Pietų Devone, tik kelios minutės iki pagrindinio greitkelio, kuriuo patogu keliauti po visą D. Britaniją ir tik trumpa kelionė automobiliu bei persikėlimas laivu į magiškas Silio salas (smulkus salynas Britų salose, Atlanto vandenyne, 45 km į vakarus nuo Kornvalio pusiasalio). Ko daugiau galima norėti?

Baigiant universitetą atėjo laikas „paskutinei kelionei“ – per dvejus metus įveikiau daugiau nei 76 000 km!

Urvinės pelėdikės, Kalifornija, JAV © Jos Stratford

Juodasis raganosis, Namibija © Jos Stratford

Machaonas, Japonija © Jos Stratford

Tai buvo mano kelionė nuo kyšulio iki kyšulio, prasidėjusi tolimoje Norvegijos šiaurėje ir einanti per visą Afriką! Kelionę pradėjau nuo Arkties vandenyno prie Nordkapo ir pajudėjau į pietus, žemyn per Europą, Viduriniuosius Rytus ir tada į Egiptą. Iš ten tiesiai pietų kryptimi per Nilo slėnį į Sudaną, prieš sukant į rytus link Eritrėjos ir Etiopijos. Po daugelio mėnesių, kai patyriau Rytų Afrikos laukinės gamtos malonumus ir trijų plėšikų užpuolimą su mačetėmis, perėjau per Mozambiko karo zoną ir patekau į kerinčią Zimbabvę, iš jos į Namibiją. Galiausiai kirtęs Pietų Afrikos sieną pasiekiau kelionės tikslą – Gerosios Vilties kyšu-

Žydroji zylė, Baltarusija © Jos Stratford

lį. Džiaugiausi dar galėdamas pratęsti savo kelionę, grįžau į Zimbabvę ir šešis mėnesius organizavau safario keliones, kol galiausiai grįžau į Europą.

Nors tai turėjo būti paskutinė kelionė, bet atsitiko kitaip. Jungtinėje Karalystėje praleidau mažiau nei du mėnesius ir vėl išvykau – taip jau nutiko, kad atvykau į Lietuvą, šalį, apie kurią tuo metu žinojau labai mažai!

Antra dalis. Atvykimas į Lietuvą

Į Lietuvą atvykau 1994-ųjų sausį, pačiame žiemos viduryje. Net pagal Lietuvos standartus ta žiema buvo ilga ir šalta. Ištisas savaites temperatūra laikėsi nuo –20 iki –30 °C ir buvo daugybė sniego! Ar aš tikrai nusileidau Lietuvoje, o gal patekau į Sibirą?! Pirmuosius permainų metus išgyvenanti šalis man pasirodė įdomi. Kovojančioje su sovietine praeitimi šalyje vis dar nebuvo jokių didesnių prekybos centrų, „McDonald's“ restorano dar reikėjo laukti daug metų, o lėktuvo bilietas į bet kurią šalį kainavo kelis kartus daugiau, nei uždirbu per mėnesį. Stingdančios žiemos šoką papildė ir tai, kad praktiškai nebuvo jokios paukščių stebėjimo infrastruktūros. Ką tik atvykęs nepažinojau nė vieno aktyvaus paukštininko rytinėje šalies dalyje, atrodė, kad nėra jokios informacijos apie geras paukščių stebėjimo vietas netoli sostinės ir tikrai jokių draustinių, pritaikytų paukščiams stebėti. Tiesa, pirmųjų trijų siaubingai šaltų mėnesių metu net neįsivaizdavau, kokius paukščius netrukus pamatysiu. Kelionės autostopu iš sostinės buvo smagios, nes tuomet net negalėjau atskirti, ar žmonės kalba rusiškai ar lietuviškai. Pirmuosiuose užrašų knygelės įrašuose yra tik viena ar dvi pastabos apie paukščius, daug daugiau komentarų apie sniego gylį, žemą temperatūrą ir net apie automobilį, kuris bandė sustoti, kad paimtų mane, bet atsitrenkė į sniego pusnį!

Paukščių stebėjimas pirmomis dienomis buvo tikrai nekoks – žygiai po miškus buvo tikras ištvermės išbandymas, blakstienos ir šnervės pasidengusios šerkšnu, skaudančios kojos ir nuolatinė kova su giliu sniegu, o praklampojus kilometrą po kilometro rezultato praktiškai nebuvo – gūdi tyla, nebent didžioji zylė ar dvi, jei pasisekdavo! Upės užšalusios, ežerai – lygūs sniego plotai, nesimatė nė žolelės. Praėjus dviem mėnesiams rimtai pradėjau svarstyti, kad persikėlęs į Rytų Europą padariau didžiulę klaidą!

Žalvarnis, Lietuva © Jos Stratford

Tripirštis genys, Lietuva © Jos Stratford

Ir tada vilties blyksnis. Kovo viduryje, vaikštinėdamas Vilniaus senamiesčiu ir mėgaudamasis stulbinančiu juodagalvės sniegenos patino raudonumu, vos neuždusau iš nuostabos: iš sniego kyšojo keli žolės kuokšteliai! „Oho, gal ši šalis nėra amžinas įšalas“, – pagalvojau. Žemei pamažu laisvinantis iš žiemos gniaužtų, atsivėrė visiškai naujas pasaulis. Sterilus paviršius pavirto paukščių rojumi: stulbinantys miškai, pievos ir pelkės, paukščių skaičius ir įvairovė išties įspūdingi – paprastosios medšarkės, grąžiagalvės, daugybė baltųjų gandrų lizduose, pievose griežiančios griežlės, virš ežerų ir pajūryje sklandantys didingi jūriniai ereliai. Tikrai, tai buvo šalis, kuria galėjau džiaugtis!

Trečia dalis. Lietuva, naujos žemės

Taip po ilgos šaltos žiemos prasidėjo mano nuotykiai Lietuvoje. Man, užaugusiam Vakarų Europoje, pirmieji pavasario mėnesiai buvo tiesiog stulbinantys – ir tuomet, ir dabar be galo malonu būti apsuptam gausybės paukščių, apie kuriuos vaikystėje galėjau tik pasvajoti. Nustebino net ne retenybės, o gana įprasti paukščiai – paprastosios medšarkės, volungės, baubliai, gervės, mažieji ereliai rėksniai! Galbūt Didžioji Britanija ir patraukli fantastiškomis paukščių stebėjimo galimybėmis, ypač pasaulinės svarbos jūrinių paukščių kolonijomis ir didžiulėmis upių žiotimis, tačiau kasdien aptinkami Lietuvos paukščiai buvo tarsi egzotika ant mano durų slenksčio. Įsikūręs ir tyrinėdamas plačiau, atradau ir daugiau nuostabių Lietuvos vietovių: pavasarį – Rusnę, vasarą – Čepkelius, rudenį – Ventės ragą. Tačiau tikru karūnos brangakmeniu man tapo Baltosios Vokės žuvininkystės tvenkiniai, nuostabi vietovė vos už kelių kilometrų nuo sostinės, kuri pati savaime nusipelnė būti paskelbta rezervatu! Bėgant metams nė karto neteko pagalvoti, kad man nusibodo ši vieta. Nesvarbu, ar tai buvo rudeniniai juodųjų gandrų pulkai, ar įprastų tilvikinių paukščių būriai, ar mažiau įprasti sezoniniai paukščiai (pvz., plokščiasnapis bėgikas, raibakrūtis bėgikas, juodasparnė kregždūnė, Bonaparto kiras). Tačiau aš siekiau daugiau. Bėgant metams, kažkur mintyse ėmė kirbėti vaikystėje puoselėta ambicija – man neužteko vien mėgautis paukščių stebėjimu, norėjau įkurti gamtos rezervatą, kuriame galėčiau taip tvarkytis, kad jame bū-

Kuodotoji zylė, Lietuva © Jos Stratford

tų gera paukščiams ir kitiems laukiniams gyvūnams. Didžiojoje Britanijoje, kurioje žemės kainos yra astronominės, tai tikriausiai ir būtų likę svajone. Bet gal galėčiau tai įgyvendinti Lietuvoje? „Tik pagalvok, paprastosios medšarkės ir įvairiausi geniai mano paties žemėje!“ – kirbėjo mintis.

Taigi, keliavau skersai ir išilgai po Lietuvą ieškodamas tobulos vietos... Ir tik 2004 m. mano paieškos baigėsi – aptikau nedidelį man tinkamą sklypą. Parduodamas 35 ha miško ir pievų sklypas. Tai buvo ideali vieta svajonei įgyvendinti. Galvojant apie skolas, į kurias įklimpsiu pirkdamas žemę, praskrido sparčiai nykstantis ir artėjantis prie išnykimo Lietuvoje žalvarnis... Tai viską nulėmė. Nuėjau tiesiai pas banko paskolų vadybininką, o visa kita – tik istorija. Tų metų rugsėjo 1 d. gimė mano rezervatas! Iš visų Lietuvos džiaugsmų ir malonumų ši mažytė šalies dalelė pelnė mano didžiausią meilę. Vis rečiau ir rečiau važiuodavau stebėti paukščių į kitas Lietuvos vietas. Sukūriau būtent tai, apie ką svajojau – fantastišką mažą gabalėlį žemės su paukščiais, žvėrimis ir drugeliais, kurie diena iš dienos džiugina akį. Per palyginti trumpą laikotarpį šiame žemės lopinėlyje užregistravau per 30 žinduolių rūšių, stebėjau 192 paukščių rūšis, įskaitant žvirblinę pelėdą, didįjį baublį, plovinę vištelę ir griežlę, 8 genių rūšis ir 20 plėšriųjų paukščių rūšių. Dėl vietovės ypatumų ir joje praleisto laiko užregistravau ir nemažai Lietuvoje retų paukščių: gyvatėdį, nykštukinį erelį, stepinę lingę, raudonkojį sakalą, bitininką, geltongalvę kielę ir geltonbruvę pečialindą. Lietuvą užklupus pandemijai, mano mažasis rezervatas tapo dar svarbesnis kaip puikus prieglobstis, kuriame izoliacija buvo vienas malonumas... Trobelė be elektros ir vandens, aplinkui nė vieno žmogaus, bet gausybė paukščių. Ar gali būti geriau?

Ketvirta dalis. Dabar ir ateityje

Nuo mano atvykimo Lietuva labai pasikeitė – ne tik pati šalis, bet ir paukščių stebėtojų bendruomenė. Malonu matyti išaugusį aukštos klasės paukščių stebėtojų būrį, dažnėjančius įvairius renginius, tokius kaip kasmetinis „Paukščių ralis“, taip pat džiaugiuosi vis didesniu visuomenės supratimu apie paukščių apsaugą. Aš pats kartu ir pasikeičiau, ir likau toks pats.

Riešutinė, Lietuva © Jos Stratford

Poliarinis čimčiakas, Lietuva © Jos Stratford

Ilgauodegė zylė, Lietuva © Jos Stratford

Palyginti su ankstesniais laikais, gerokai mažiau keliauju ieškodamas paukščių Lietuvoje, kadangi radau nišą savo žemėje ir dėl naujos aistros drugeliams, kuri beveik pralenkė paukščių stebėjimą. Tačiau už Lietuvos sienų likau toks pats – tas noras keliauti po pasaulį stebėti paukščių niekada nesumažėjo, apkeliavau per 110 šalių, daugumą po kelis kartus. Jei turėčiau apibūdinti save šiandien, greičiausiai sakyčiau, kad esu laimingas paukščių, žinduolių ir drugelių entuziastas, laimingas namie ir dar laimingesnis klajodamas svetur.

Dabar, 2022-aisiais, tikiuosi radęs tobulą pusiausvyrą: žiemas leidžiu tropinėse šalyse (nuostabiose Afrikos, Australijos arba Amerikos vietose), stebėdamas paukščius, ieškodamas žvėrių ar drugelių, o pavasarį grįžtu į Lietuvą. Vasarai keičiant pavasarį būti Lietuvoje tikras malonumas, džiaugiuosi matydamas paukščių turtingą savo žemę ir begalę drugelių šioje šalyje. Kartkartėmis išvykstu į tolimesnes keliones. Kai šis straipsnis pasieks skaitytoją, greičiausiai bus rudens pradžia – su riešutinėmis lazdynų giraitėmis, gervėmis, plasnojančiomis pietų kryptimi, ir į pabaigą einančiu drugelių sezonu. Tai bus ir laikas pradėti galvoti apie kitą žiemos kelionę – jau greitai, kai Lietuvoje kris snaigės, lipsiu iš lėktuvo pasitikti kito savo nuotykio. Pasaulis puikus.

Raibosios astrildos dažnos priemiesčiuose
© Marius Čepulis

ŽALIOJO KYŠULIO SALŲ SPARNUOČIAI

Marius ČEPULIS

Šią vasarą turėjau progą porą savaičių praleisti Žaliojo Kyšulio salose. Kas neįsivaizduojat, kur tai yra, susiraskite toliausiai į vakarus atsikišusį kyšulį Afrikos žemyne. Tas kyšulys ir pavadintas Žaliuoju Kyšuliu. Nuo jo reikėtų dar į vakarus plaukti apie 600 km, kol pasiektumėte vulkaninių salų grupę.

Taigi šios salos, kaip ir Madeira, Azorai, Kanarai ir Laukinės salos, priklauso Makaronezijos salynui. Prisipažinsiu, pirmą kartą išgirdęs pagalvojau, kad juokauja. Bet čia mums jos skamba it makaronai, graikų kalba jos reiškia „laimingosios salos“. Turiu pasakyti, kad tiesos yra.

Žaliojo Kyšulio salų yra dešimt didesnių ir aštuonios mažytės. Kai sakau didelių, tai salą išilgai pervažiuotumėte per pusantros valandos, ir tik todėl, kad tektų sukinėtis serpantinais. Bendras visų salų plotas yra mažesnis nei du Varėnos rajonai. Devynios salos yra apgyvendintos. Geografiškai jos skirstomos į šiaurines – priešvėjines, matyt, todėl, kad ten beveik visada pučia šiaurės arba šiaurės vakarų vėjai, ir pietines – pavėjines. Visos salos yra vulkaninės kilmės ir susiformavo išnykus didiesiems dinozaurams. Fogo saloje ir dabar yra veikiantis ugnikalnis (paskutiniąkart pukšėjo 2015 m.), kuris ir aukščiausias salų kalnas – beveik 3 km aukščio. Šiaip dauguma salų yra kalnuotos, kalnai tikrai įspūdingo grožio. Plokštesnės dykuminės yra Salio, Boa Vistos ir Majo salos.

Į salas keliavau ilsėtis ir neturėjau jokio tikslo stebėti paukščius, bet, matyt, man nelemta. Vos pamatęs pirmuosius sparnuočius griebiau fotoaparatą ir lakščiau paskui juos.

Gamtiniu požiūriu šios salos tikrai unikalios ir labai skirtingos. Vienoje saloje galima pabuvoti visiškoje dykumoje, aukštikalnių pušyne ar drėgnuose atogrąžų kalnų slėniuose. Tad fauna ir flora ten smarkiai skiriasi. Kita vertus, žmogaus veiklos įtaka čia didžiulė ir nepaliestų vietų likę tik neprieinamuose kalnų šlaituose ir aukštikalnėse.

Kokių sparnuočių čia galima aptikti? Be atsitiktinai užklystančių rūšių, čia peri ir migruoja vos daugiau nei šimtas rūšių sparnuočių. Nors sąrašas siekia beveik 300 rūšių. Tiesa, atvykus į salas iškart apėmė jausmas, kad čia kažko trūksta. Pakrantėse, pajūryje ir uostuose nėra kirų. Tuštuma. Žvejai traukia tinklus, skrodžia žuvis, o aplink nė vieno besisukiojančio rėkiančio kiriuko. Jie ir žuvėdros, žinoma, užklysta migracijų metu, bet špicų savininkai gali būti ramūs, kad jų augintinių kirai nenuneš. Apskritai jūrų paukščiai

Endeminio Žaliojo Kyšulio salų žvirblio patinas
© Marius Čepulis

Dykuminis kranklys
© Marius Čepulis

čia peri tik negyvenamose salelėse ir įvairius audrapaukščius, padūkėlius, fregatas galima nebent toli jūroje pamatyti. Kadangi teko supant kelių metrų aukščio bangoms paplaukioti laivu, į valias prisižiūrėjau audrapaukščių. Ypač jų daug lydėjo delfinus. Rūšių galėjo būti ir daugiau, bet tikrai mačiau Bulverio audrapaukštį ir Žaliojo Kyšulio audronašą (dėl jo nuolat ginčijamasi, ar tai nėra geltonsnapės audronašos porūšis). Labai norėjau, bet nepavyko pamatyti pakrantės skardžiuose gyvenančio raudonsnapio fajetono (bus kitam kartui).

Matyt, vasaros vidurys nėra pakrantės paukščių sezonas, todėl nei tilvikų, nei flamingų stebėti neteko. Bet garnių apstu. Šventojo Vincento salos uoste jūsų akį patrauks ant valčių sutūpę mažieji baltieji ir pilkieji garniai, o Santjago ir Šventojo Antano saloje paskui asilus ir ožkas lakstantys ibiškieji garniai. Be to, visą ibiškųjų garnių koloniją medžiuose galima pamatyti prie pat sostinės Prajos turgaus.

Pačiose salose paukščių labai mažai. Rodos, jų išvis ten nėra. Ir paukščių giesmes girdėjau vos kartą. Vėliau tik pastebi naminius karvelius ir purplelius (pietinius ir raudonakius). Ir, žinoma, vietinius žvirblius. Tai dažniausias salų paukštis. Jis aptinkamas visur: tiek miestuose, tiek kaimuose, tiek aukštikalnėse ar pusdykumėse. Bet tos rūšies žvirblio niekur daugiau

Patarškos Šventojo Mikalojaus saloje © Marius Čepulis

Pilkagalvis halcionas su mano gekonu © Marius Čepulis

neaptiksit, tik šiame salyne. Tai endeminė rūšis ir vadinasi ji Žaliojo Kyšulio salų žvirblis. Šventojo Antano saloje stebėjau ir kelis ispaniškuosius žvirblius. Iš endeminių rūšių čia taip pat galima pamatyti gan dažną salinį čiurlį, o štai vieną rečiausių pasaulio paukščių, salinį vieversį, tik poroje salų pasisektų pastebėti, ir tai specialiai ieškant. Nepavyko pamatyti ir taip pat endeminės trumpasparnės nendrinukės.

Iš mažesnių žvirblinių stebėjau kelias juodagalves ir akiniuotąsias devynbalses, po dykumas lakstančius amžinai susivėlusius dryžauodegius smiltvieversius, kartą teko pamatyti ir margasparnį kukutinį vieversį. Čia gan dažnos ir mielos plačiai Afrikoje paplitusios raibosios astrildos. Iš varninių paukščių čia stebimi tik dykuminiai krankliai, kurių kai kur tikrai nemažai.

Šventojo Mikalojaus ir Santjago salose galima stebėti gausius pataraškų būrelius. Nors jas išgirsti daug lengviau nei pamatyti. Anksti rytais visi kalnų slėniai aidi nuo jų čiauškėjimo. Jos nėra vietinės, čia atkeliavo su pirmaisiais žmonėmis iš Afrikos žemyno. Šiuo metu Šventojo Mikalojaus saloje jos gana smarkiai medžiojamos ir labai bailios. Kelis kartus girdėjau ir putpelę.

Žaliojo kyšulio audronaša © Marius Čepulis

Endeminis salinis čiurlys
© Marius Čepulis

Iš plėšriųjų paukščių dažniausiai čia matomi pakelėse sklandantys ir tupintys pelėsakaliai bei pakrantes patruliuojantys ereliai žuvininkai.

Pats gražiausias Žaliojo Kyšulio salų paukštis yra tulžys – pilkagalvis halcionas. Jis yra ir nacionalinis šalies paukštis. Jų ypač daug Santjago saloje. Jie visiškai nesibaido žmonių ir šių tulžių neaptiksite prie upių ar vandenų. Šis paukštis prisitaikė misti ne žuvimi, o įvairiais vabzdžiais bei driežais. Tad jų pilna gyvenvietėse, priemiesčiuose, akacijų giraitėse. Prie šito triukšmingo gražuolio galima tiesiog prieiti vos per kelis metrus ir grožėtis jo ryškiai raudonu snapu bei pilkai, rusvai mėlynu apdaru. Ir vienas džiaugsmas jį fotografuoti. Bet su juo turėjau bėdų, mat norėjau surasti kelias gekonų rūšis, tačiau šis paukštis jas daug greičiau pamatydavo ir man iš po nosies nusinešdavo.

Geresniu sezonu atvažiavus, pasivaikščiojus ir paplaukiojus su gidais čia galima pamatyti dar daugybę retų ir įdomių sparnuočių rūšių, tad ornitologui, net jei jis nusprendė pailsėti, čia tikrai bus ką veikti.

Pelėsakalis medžioklėje © Marius Čepulis

MEČISLOVO ŽALAKEVIČIAUS MONOGRAFIJA „AKADEMIKO TADO IVANAUSKO FENOMENAS“ – LEIDINYS, SKIRTAS ŽYMIAUSIAM GYVOSIOS GAMTOS TYRIMŲ LIETUVOJE PRADININKUI

Dr. Vitas STANEVIČIUS, Gamtos tyrimų centras

Leidinys skirtas T. Ivanausko gimimo 140-ajam jubiliejui ir Lietuvos universiteto įkūrimo šimtmečiui paminėti. Tai didžiausios apimties ir išsamiausias kada nors parašytas veikalas apie šį Lietuvos mokslininką. Leidinyje detaliai aprašomi labai įvairūs akademiko T. Ivanausko asmenybės, gyvenimo ir veiklos momentai, dažnai lūžtantys per Lietuvos itin sudėtingų istorinių laikotarpių prizmę. Pirmoji monografijos knyga „Gyvenimas ir veikla“ ir antroji „Publikacijos, citavimas, veiklos atspindžiai ir atminties įamžinimas“ apima 14 dalių ir 76 skyrius.

Už kiekvienos naujos kartos nugaros praeitin grimzta praėjusių kartų istorijos klodai. Prityla išėjusių asmenybių vardų skambesys ir kadaise virte virusių įvykių aidas. Mes perdėm persiimame šių dienų realybe ir todėl dažnai neatkreipiame dėmesio į jos ryšį su praeitimi. Nenurašant tūkstančių žmonių – istorinių įvykių varomosios jėgos – veiklos ir nuopelnų, tikrų vedlių, kurių talentas ir atsidavimas nukreipia visuomenės energiją ir formuoja išskirtinius epochos bruožus, nedaug. Tačiau bėgant metams ir jie tolsta nuo mūsų pamažu tapdami sausomis ikonomis, besiasocijuojančiomis tik su plačiau (ir tai neretai paviršutiniškai) žinomais jų pagrindiniais pasiekimais. Užmarštis greitai susiveria virš detalių, nušviečiančių kokioje istorinėje ir socialinėje aplinkoje ir kokių pastangų bei moralinių principų reikėjo, kad būtų pasiekta tai, už ką mes jiems turime būti dėkingi.

Monografijos autorius užsibrėžė tikslą parodyti eiliniam (ir ne tik) skaitytojui, kad Tadas Ivanauskas yra daug daugiau nei tai, kas apie jį tradiciškai daugiau ar mažiau žinoma. M. Žalakevičius, vesdamas skaitytoją akademiko gyvenimo ir veiklos pėdsakais, stengiasi parodyti ne tik T. Ivanausko profesinės veiklos paveldo mastą, bet ir jo santykį su konkretaus meto istorine ir socialine aplinka, jo be galo aktyvų dalyvavimą visuomeninėje veikloje ir modernios apsišvietusios Lietuvos kūrime. Autoriaus surinktą informaciją tiksliai simbolizuoja monografijos pavadinime esantys žodžiai „Tado Ivanausko fenomenas“. Iš tiesų, profesoriaus prasmingo gyvenimo intensyvumas ir stulbinanti mokslinių, gamtosauginių ir pilietinių veiklų įvairovė bei pasiaukojimas nuo nulio pradedančiai Lietuvai, o vėliau ir velkant dvasią gniuždantį sovietinį jungą yra fenomenalus. Monografijos autorius objektyviais faktais įrodo, kad T. Ivanauskas gyveno ir dirbo pagal kredo „Visą savo gyvenimą ir darbą skyriau Lietuvai...“.

Skaitytojas monografijoje ras atsakymą ir skeptikams, teigiantiems, kad T. Ivanauskas nesukūrė kažko tiek fundamentalaus, kas garantuotų jam vietą pasaulio gamtos mokslų pavardžių žvaigždyne: bet fundamentalus yra vieno žmogaus įnašas į istorijos lenktynėse pavėlavusios, kadaise jau nurašytos nacijos stojimąsis ant kojų. T. Ivanauskas kartais vienas, kartais su saujele bendraminčių vienos žmonių kartos laikotarpiu arė neplėštus dirvonus, kurie kitose šalyse jau ištisus šimtmečius buvo išdirbti, apsėti ir jau seniai davė derlių. Koks būtų T. Ivanauskas stabilioje, nepertraukto valstybingumo turtingoje šalyje, galėdamas visas jėgas sutelkti tik pagrindiniam savo profesinės karjeros objektui? Galime spėti, kad tokio T. Ivanausko vardas pasaulyje būtų žinomesnis, bet jo santykinis indėlis tokiai hipotetinei Lietuvai būtų nepalyginamai mažesnis nei mūsų T. Ivanausko realiai Lietuvai. Kaip dažno karvedžio talentas atsiskleisdavo tik karo metu, taip T. Ivanauskas buvo ypatingas žmogus ypatingiems laikams Lietuvai.

Autorius monografiją rašė laikydamasis tikslingai parinktos turinio struktūros, stengdamasis, kad visos dalys sietųsi, papildytų viena kitą ir išsaugotų kūrinio vientisumą. Tekstą pagyvina ir skaitytoją suintriguoja apie T. Ivanauską rašiusių amžininkų tekstų intarpai ar net ištisi skyriai. Todėl monografija skaitosi leng-

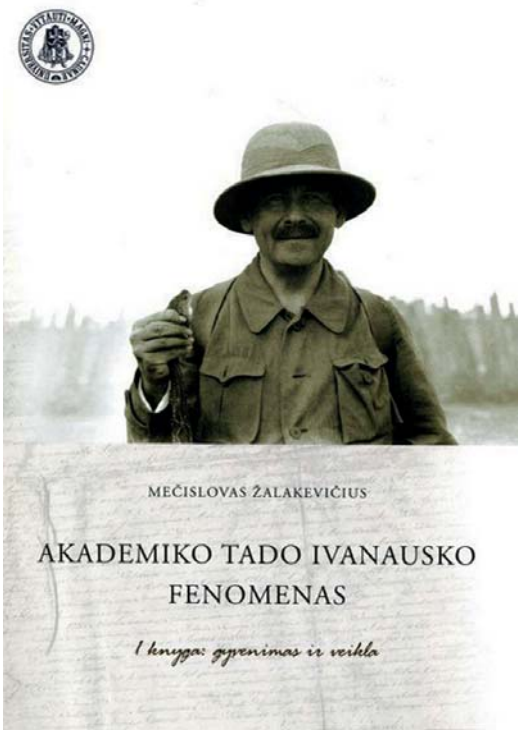

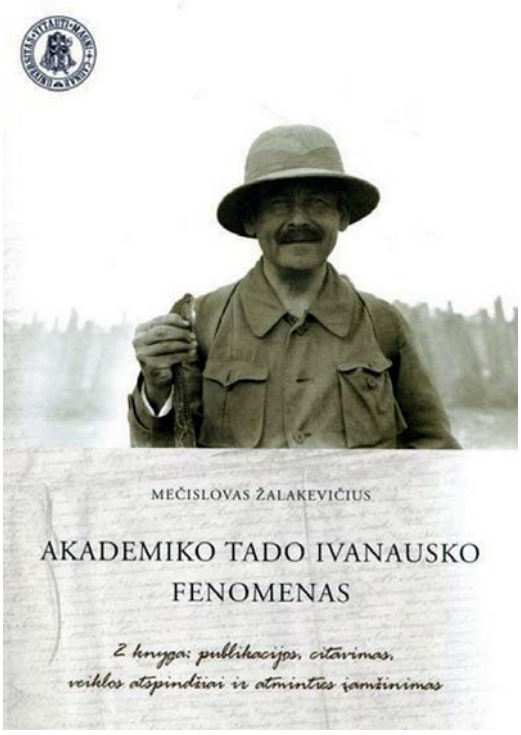

viau, nei būtų galima tikėtis, turint omenyje faktų ir detalių gausą.

Recenzijos apie monografiją tikslas – ne šio kapitalinio kūrinio analizė. Be to, kai kurie dalykai skaitytojams iš gamtininkų (ir ne tik) aplinkos bus daugiau ar mažiau žinomi, pavyzdžiui, mokslo institucijų, muziejų, botanikos ir zoologijos sodų, tyrimų stočių, saugomų teritorijų steigimas, daugybės mokslo sričių ir šakų Lietuvoje inicijavimas, dalyvavimas mokslo, gamtosaugos ir agrarinių barų tiriamojoje ir organizacinėje veikloje. Šis stulbinantis sąrašas pateiktas su aprašymais ir T. Ivanausko vadovaujamų studentų ir disertacinių darbų bei citavimo mokslinėse publikacijose nuorodomis.

Autorius stengiasi suintriguoti potencialų skaitytoją ir skatina jį su monografija susipažinti pačiam. O kad būtų patogiau, monografijoje vienoje vietoje apie T. Ivanauską surinkta gausi medžiaga, kuri buvo išblaškyta po įvairias skaitytojui nepasiekiamas vietas. Skaitykite ir sužinosite, kaip širdis atiduodama „paprastai mergelei“ (Lietuvai), o ne turtingesnei „puošniai poniai“ (Lenkijai), kaip pilietiškumas iškeliamas aukščiau profesinės karjeros, kaip plačiai gali sudygti vieno žmogaus pasėta meilės savo šaliai sėkla, o jo asmenybės galia nulemti jaunų žmonių kelio pasirinkimą. Dėmesio verta žmogaus pozicija tarp tolerancijos ir principų – laisvamanis T. Ivanauskas buvo korektiškas santykiuose su tikinčiaisiais ir bažnyčia ir tuo pat metu turėjo atlaikyti konservatyvaus klero spaudimą kurti ne pasaulietiškas, bet katalikiškas aukštąsias mokyklas. Tai buvo dar vienas jo „frontas“. Kaip ir vėliau „partizaninis“ genetikos propagavimas jos politinio neigimo laikais ir Ezopo kalba studentams, lyginant vakarus su sovietiniu lageriu.

Greičiausiai daugumai jūsų netikėti pasirodys T. Ivanausko ryšiai su pokario rezistencija ir parama stalinistinio okupantų režimo persekiojamiems Lietuvos žmonėms. Bet ar galėjo T. Ivanauskas elgti kitaip? Verta perskaityti tam skirtą skyrių, kad išgyventum tų dienų dramatiškumą, kai Lietuvą krėtė represijų ir pasipriešinimo joms karštligė. Pagaliau fotoarchyvas, kartais bylojantis daugiau, nei pasako tekstas. 116-oje puslapių pateiktose iliustracijose ir nuotraukose nostalgiškai dvelkia T. Ivanausko laikais, supažindinama su jo genealoginio medžio šakomis.

Skaitykite ir išvysite ilgą darbais ir jų rezultatais nušviestą vieno žmogaus kelią – nuo jo gyvenimo aušros iki saulėlydžio, ir galėsite patys susidaryti nuomonę, kuo buvo akademikas Tadas Ivanauskas Lietuvai ir kas jam buvo Lietuva.

JŲ LIKO MAŽIAU NEI 500: KODĖL ŠAUKŠTASNAPIŲ BĖGIKŲ GELBĖJIMAS YRA LENKTYNĖS SU LAIKU

Pagal *BirdLife International* parengė Saulius KARALIUS

Bene mieliausiems pasaulio tilvikams – paslaptingiesiems šaukštasnapiams bėgikams (*Calidris pygmaea*) – gresia didelės bėdos. Nors visoje Azijoje ir už jos ribų dedamos didžiulės pastangos gelbėjant šį unikalų paukštį, mūšis už jo išlikimą dar nelaimėtas.

Lauko stebėtojai įtemptai skenuoja Mianmaro Motamos įlankos pakrančių dumblynus, kurie savo neaprėpiamu plotu prilygsta Londonui, viltingai tikėdamiesi, kad gal jau į žiemavietes saugiai grįžo vienas rečiausių ir charizmatiškiausių pasaulio tilvikų. Dėl ypatingos šaukšto formos snapo nė viena kita tilvikų rūšis nė iš tolo neprimena šaukštasnapio bėgiko. Suaugę paukščiai veisimosi apdaru puikiai atrodo ir dėl ryškiai rudos galvos bei krūtinės ir dėl baltos, kontrastingai juodai dėmėtos apatinės kūno dalies. Tokiu būdu jis pavergia kiekvieno stebėtojo širdį, kuriam pavyko su juo susidurti per atvaizdus ar akivaizdžiai. Ypač todėl, kad ši rūšis yra kritiškai nykstanti, kad pasaulyje likę mažiau nei 500 suaugusių paukščių ir kad jie toliau nyksta, nepaisant taikomų apsaugos priemonių Azijoje ir už jos ribų.

Šaukštasnapiai bėgikai peri išimtinai atokioje ir nedidelėje Šiaurės Rytų Rusijos srityje tarp Čiukčijos ir Kamčiatkos pusiasalių. Stojus rudeniui jie patraukia į pietus palei Azijos Ramiojo vandenyno pakrantę, aplankydami ir sustodami atgauti jėgas įvairiose šalyse, kol sukorę 8000 km atstumą pasiekia savo žiemavietes Balgladeše, Tailande, Mianmare, Vietname ir Pietų Kinijoje.

Šis migracijos kelias sutampa su Rytų Azijos–Australijos migraciniu supergreitkeliu, kuriuo kasmet apie 50 milijonų vandens sparnuočių kerta 22 valstybių sienas, apsistodami pasimaitinti ir pailsėti apie 900 šlapynių. Penkiasdešimties prioritetinių šlapynių apsaugai *BirdLife International* kartu su Azijos vystymo banku per artimiausius 10 metų žada investuoti 3 mln. dolerių.

Iš tiesų, šaukštasnapiai bėgikai nusipelno maksimalios apsaugos. Kelios šiame amžiuje vykdytos apskaitos, siekiant įvertinti rūšies nykimo mastus, kelia didelį nerimą. Praeitais metais britų apsaugos organizacijos RSPB kartu su Kembridžo universitetu vykdyti tyrimai parodė, kad pasaulinę šaukštasnapių bėgikų populiaciją tesudaro 773 paukščiai, iš kurių 490 yra suaugę paukščiai. Nustatyta, kad rūšies nykimo tempai nuo 2009 iki 2016 m. siekė 9 proc. per metus. Palyginti su šio amžiaus pirmaisiais metais, kai šaukštasnapių bėgikų populiacija traukėsi neįtikėtinai greitai, t. y. iki 50 proc. per dvejus metus, šiuo metu nykimo mastai yra kiek mažesni. Dėl tokių nykimo tempų rūšis iš pažeidžiamų 2004 m. buvo įrašyta į gresiančių išnykti, o 2010 m. į kritiškai nykstančių rūšių sąrašus. Konstatuota, kad jeigu rūšis toliau nyks tokiais tempais, tai ji bus galutinai prarasta per artimiausią dešimtmetį.

Kodėl taip įvyko? Atsakymas gana sudėtingas. Viena vertus, nepaisant atokių perėjimo vietų, nėra garantijos, kad paukščiai sėkmingai išves savo vadas. Viena iš šešių žinomų veisimosi buveinių sunyko dėl arti esančių žmonių gyvenviečių ir šunų. Taip pat neigiamą įtaką sėkmingai perėti daro lapės, plėšikai bei medžioklė. Nustatyta, kad vien Kamčiatkoje 2019 m. buvo sumedžiota apie 6000 nedidelių vandens ir pakrančių paukščių, tarp jų ir šaukštasnapių bėgikų. Bene didžiausią grėsmę kelia klimato šiltėjimas. Apskaičiuota, kad dėl šios priežasties per artimiausius 50 metų gali sunykti apie pusė tinkamų perėjimo vietų.

Migracijų keliuose šaukštasnapiai bėgikai susiduria su rimtomis problemomis. Nuo 2000 m. prasidėjusią ryškią populiacijos degradaciją daugiausia lėmė migruojančių jaunų nepatyrusių paukščių žūtys. Tyrimai parodė, jog į veisimosi vietas grįžtančių jaunų paukščių skaičius buvo nepakankamas, kad palaikytų populiacijos stabilumą. Iš esmės, tai lėmė Geltonosios jūros potvynių atoslūgių zonos sausinimas ir melioravimas – taip prarastos tinkamos žiemojimo buveinės. Ypač ryškus Korėjos Respublikos pavyzdys, kur šimtai šaukštasnapių bėgikų susirinkdavo prie Semangėjos pakrančių. Nuo 2000 m., pastačius ilgiausią pasaulyje jūrinę sieną ir numelioravus 400 km^2 dumblynų, čia buvo pastebėtas vienintelis individas. Dėl

vis mažėjančių mitybos plotų šie paukščiai sekinančių migracijų metu tiesiogine prasme skrenda į pražūtį. Jauni paukščiai pirmus dvejus metus užsibūna žiemavietėse, kur dažnai pakliūva į vietinių gyventojų paspęstas žabangas, gaudant įvairius didesnius tilvikinius paukščius. Bangladeše atlikta apskaita parodė, kad net 8 iš 53 medžiotojų praeitą žiemą sugavo 22 šaukštasnapius bėgikus. Žinant pagrindines šaukštasnapių bėgikų bėdas galima imtis veiksmų, įgyvendinat atitinkamas apsaugos priemones visame šių paukščių migracijų kelyje. Viena iš ilgalaikių priemonių yra Bangladešo, Mianmaro bei Kinijos jaunosios kartos auklėjimas ir alternatyvių veiklų kūrimas tilvikinių paukščių medžiotojams. Pagrindinėse šaukštasnapių bėgikų žiemavietėse nutraukti šią veiklą sutiko apie 80 proc. medžiotojų. 2019 m. gauti pirmi neblogi rezultatai, bandant juos veisti nelaisvėje, kur galima pasiekti 5 kartus didesnį produktyvumą nei gamtoje, ir vėliau paleisti išaugintus jauniklius į laisvę. Taip pat vykdomas laisvai gyvenančių paukščių žymėjimas specialiais žymekliais, siekiant surinkti informaciją apie jų gyvenimo etapus. Iki 2019 m. žymėti paukščiai septyniose šalyse buvo pastebėti 800 kartų. Gautą informaciją papildė palydovinių geolokatorių taikymas, tiriant 15 šaukštasnapių bėgikų individų migracijų kelius ir laiką, atrandant naujas poilsio ir maitinimosi vietas, buveinių pasirinkimą ir reakciją į aplinkos sąlygų pasikeitimus. Tokia informacija yra neįkainojama, nes bėgikų pasiskirstymą visame migracijos kelyje dar gaubia daug paslapčių. Iki šiol nėra žinoma, kur peri trys ketvirtadaliai populiacijos arba kur žiemoja pusė šių paukščių. Kol kas mažai dėmesio jiems buvo skirta Vietname, nors *BirdLife International* padalinys *Viet Nature* pastaraisiais metais stengiasi išsiaiškinti svarbias teritorijas vandens ir pakrančių paukščiams, įskaitant šaukštasnapius bėgikus ir nykstančias mažąsias girnoves (*Platalea minor*). Identifikavus svarbias paukščiams teritorijas jose galima taikyti neatidėliotinas apsaugos priemones. Tailande buvo išpirkta viena tokių teritorijų Pak Tale, kuri ypač svarbi žiemojantiems šaukštasnapiams bėgikams. *BirdLife International* pastangomis Vietname bus saugomos trys svarbios šlapynės, kuriose nuo 2019 m. aptikta šaukštasnapių bėgikų. Nepaisant teigiamų poslinkių, kai kuriose šaukštasnapių bėgikų žiemojimo vietose per pastaruosius metus jų sumažėjo apie 40 proc. Taigi, šaukštasnapiams bėgikams kaip niekada reikalinga neatidėliotina pagalba.

2022-06-21 Rubikonių k. apylinkėse, Širvintų r., matytas tamsus (dalinis melanizmas) pievinės lingės (Circus pygargus) patinas
© Andrius Kvakšys

2022-08-05 Skaistakalnio parko tvenkinyje, Panevėžyje, stebėta neįprasta antis. Paukštis gerokai didesnis už didžiąją antį. Tikėtina kad koks nors hibridas su didžiaaja antimi
© Jolanta Vanagienė

2022-06-21 Ventės rage sugautas neįprastai šviesus paprastasis varnėnas (Sturnus vulgaris). Jis buvo toks vienintelis tarp daugiau nei 30 tūkstančių šią vasarą Ventės rago ornitologinėje stotyje sugautų paprastųjų varnėnų © Vytautas Jusys

2022-07-25 Pumpėnuose, Pasvalio r., voratinkline gaudykle žiedavimui sugauta baltoji kielė (Motacilla alba). Pirmamečio paukščio snapas buvo deformuotas, tačiau nelūžęs, tvirtas. Paukštis sėkmingai maitinasi savarankiškai – 07-24 stebėtas sėkmingai sugavęs strėliukę
© Bronius Jareckas

2022-07-29 Ventės rage zigzagine gaudykle sugauta mažoji krakšlė (Acrocephalus scirpaceus), pirmametis paukštis. Dalies posnapio truūko. Sunku pasakyti, ar tai mechaninis pažeidimas ar toks paukštis išsirito. Kad ir su tokiu snapu jis prisitaikė maitintis
© Vytautas Jusys

Vapsvaėdis (Pernis apivorus). Vainuto miškai, Šilutės r., 2022-06-22 © Tomas Kalašinskas

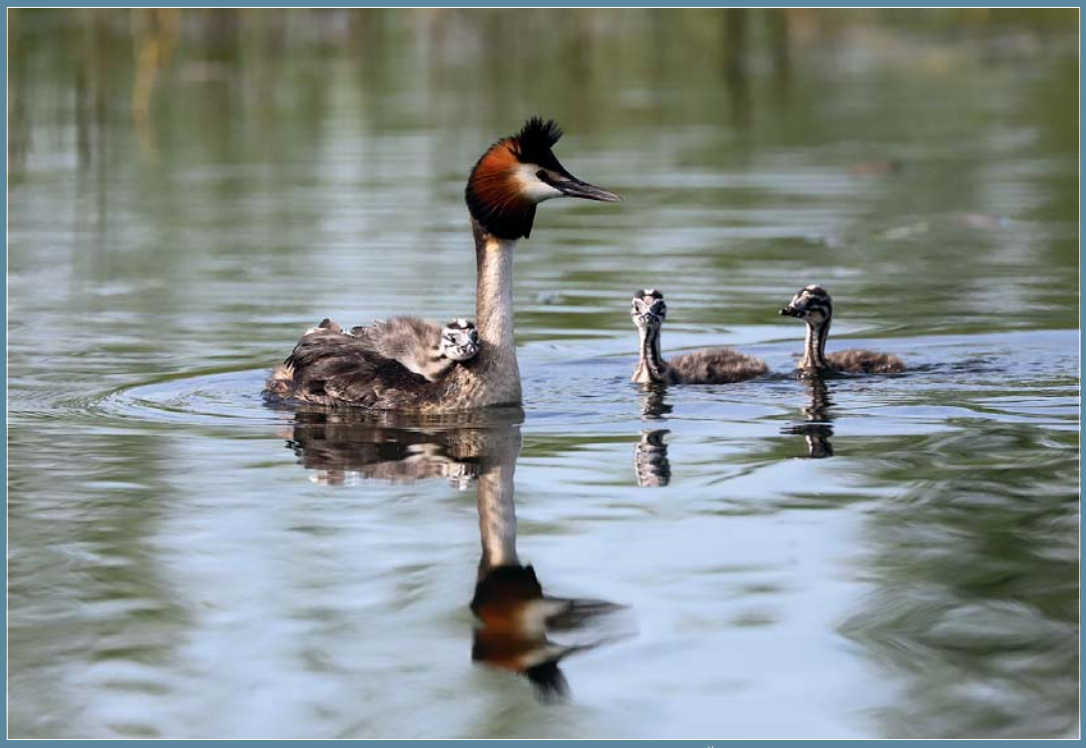

Ausuotasis kragas (Podiceps cristatus). Bubių tvenkinys, Šiaulių r., 2022-06-06 © Saulius Tamulis

Parengta įgyvendinant projektą „Saugome Lietuvos paukščius“. Projektą finansuoja Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, skyręs 4 500 EUR metinę paramą.

Žurnalo kaina – 2,50 Eur